

SVIESA

LIEPA-RUGPJŪTIS-RUGSĒJIS, 1945

No. 3

PREZIDENTAS H. S. TRUMAN

“ŠVIESA”

(The Light)

Political, Scientific and Literary Quarterly Magazine, issued by American Lithuanian Workers Literary Society, 46 Ten Eyck St., Brooklyn 6, N. Y.

Editorial Board: R. Mizara, A. Bimba, V. Tauras.

Managing Editor—Anthony Bimba.

Subscription Rates: \$1 a year; single copy 25c.

Entered as second class matter September 21, 1934, at the Post Office at Brooklyn, New York, under the Act of March 3, 1879.

TURINYS

Pasaulis Be Karų. A. Bimba	107
Neramūs Metal. Eilėraštis. Kazys Jokubėnas	110
Broliškoj Tautų Vienybėj. D. M. Solomskas	111
Tercinos Apie Tėvynę. Eilėraštis. Antanas Venclova	113
Lietuviai Rašytojai Nacių Okupacijoj. J. Jurginis	114
Poetas Vytautas Montvila. A. Venclova	115
Sugrįžimas. Eilėraštis. Antanas Venclova	117
Kaip Atsirado Mūsų Žemė. Prof. K. Bajėvas	118
50-Metinė Radio Sukaktis. Dr. A. Petrika	120
Didžiajam Kovotojui Paminėti. R. Sarmaitis	122
Vasara. Eilėraštis. Regina	125
Vilniaus Džiaugsmas. Eilėraštis. Liudas Gira	125
Romėnas Rolanas ir Jo Kūryba. Jonas Kaškaitis	126
Jagamastų Seima. J. Jurginis	131
Naktis Duobėje. Novelė. Vincas Žilionis	133
Prie Puškino Paminklo. Eilėraštis. Vytautas Sirijos Gira	136
Bus Diena. Eilėraštis. Vl. Mazūriūnas	136
Tavo Jaunystė. Eilėraštis. Kostas Korsakas	136
Atvaduotame Krašte. Eilėraštis. Liudas Gira	136
Mes Grįžom į Vilnių. Eilėraštis. Petras Vaičiūnas	137
Lietuvai. Eilėraštis. Kostas Korsakas	137
Knygų Apžvalga. Salletis	138
Mūsų Lauke. Eilėraštis. V. Audronaša-Suchockis	139
Išlaisvinta Lietuva. Eilėraštis. Liudas Gira	139

SVIESA

The Light

Prenumeratos kaina: metams \$1.00
Pavienis numeris 25c

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leldžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 46 Ten Eyck Street, Brooklyn 6, N. Y.

Redakcinė komisija: R. Mizara, A. Bimba, V. Tauras. Atsakingasis redaktorius: A. Bimba.

No. 3 Liepa-Rugpjūtis-Rugsėjis (July-August-September), 1945 Metai XII

Pasaulis Be Karų

A. BIMBA

Šių metų rugpjūčio 6 dieną įeis žmonijos istorijon kaip diena, kurioje buvo baisios eksplozijos garsu baigti visi argumentai už karus. Atominė bomba, kuri sprogo ant Japonijos miesto Hiroshima, kietai užtrenkė duris karų gadynei. Nuo dabar šalys ir valstybės arba gyvens taikoje ir ramybėje, visus ginčus ir nesusipratimus spręs civilizuočiai, arba pačiai žmonijai grumoja išnaikinimo pavojus. Pagaliau žmogus pasigaminio įrankį savęs sunaikinimui!

Tiesa, ne visi karai praeityje buvo neteisingi ir plėšikiški. Šis Antrasis Pasaulinis Karas, pavyzdžiui, buvo plėšikiškiausias karas visoje žmonijos istorijoje iš fašistinės Ašies pusės, bet garbingiausias ir teisingiausias karas iš Jungtinių Tautų pusės. Žmonija buvo sukilus prieš naujoviškąją, kruviniausią ir žiauriausią barbarizmą, vadinamą fašizmu. *Tačiau karas, kiekvienas karas, yra paskutinioji ir žiauriausioji priemonė sprendimui tautų bei šalių santykių.* Kiekvienas karas yra pragaras. Kiekvienas karas reiškia mirtį ir kraujo liejimą.

Ištisiais amžiais šviesiausių galvų buvo svajota apie gadinę, kurioje tasai kraujo liejimas bus nebereikalingas arba nebegalimas. Tačiau iki šiol tos gadynės nebuvo sulaukta. Tiktai dabar, po šio karo, įtinai prasidės. Prasidės, ir todėl, kad pagaliau žmonės ir šalys įsitikino karo nereikalingumu, ir todėl, kad karas ateityje *nebegalimas*. Jeigu viena ato-

minė bomba, numesta ant miesto, sunaikino viską ant keturių ketvirtinių mylių ploto, tai koks miestas, kokia šalis begalėtų išlikti prieš šimtą tūkstančių lėktuvų su keliais desėtkais bombų kiekviename! O ta bomba, kuri sprogo ant Hiroshima rugpjūčio 6 dieną, tėra embrijonas tos bombos, kokią mokslas galės pagaminti už keletą metų.

Negalima dasileisti tos minties, kad visa žmonija kada nors nusišpręstų savanoriškai išnykti. Ji verčiau nusišpręs gyventi ir lipti į naujas apšviotos, mokslo, kultūros aukštumas. Ji verčiau išras priemones gyvenimui ramybėje.

Tam jau padaryta ir pradžia. Ją padarė tarptautinė konferencija, kuri įvyko San Francisco mieste šiemet tarpe balandžio 25 ir birželio 26. Keturiasdešimts penkių šalių atstovai šešiasdešimts tris dienas svarstė ir statė pamatus pastoviai pasaulinei taikai. Jie sukūrė organizaciją, kuri išlaikys ir užtikrins žmonijoje taiką, nebeprileis nei tautų, nei valstybių prie ginklo ir bereikalingo kraujo liejimo. Visa žmonija bus viena didžiulė pasaulinė šeima. Visi jos nariai pasižada visus nesusipratimus ir ginčus spręsti taikiais būdais, atsižada prievartos, pultį ir plėsti savo kaimynus. Visi pasižada spėka, jei kiltų reikallas, sudrausti tuos, kurie norėtų sukurti gaisrą ir sudrumsti taiką.

Ta organizacija pavadinta *Jungtinėmis Tautomis*. Jau priimtas Čarteris, kuriame nusta-

tyta jos organizacinė struktūra, tikslai, principai, procedūra ir būdai išlaikymui taikos. *"Narysė šioje organizacijoje atdara visoms laisvę mylinčioms valstybėms,"* skaitome tame Čarteryje, *"kurios priima šame čarteryje nustatytas pareigas ir kurios, šios organizacijos supratimu, pajėgia ir nori tas pareigas išpildyti."* Nebus diskriminacijos nei prieš vieną tautą bei valstybę. Net ir Vokietija su Japonija, kai jos apsivalys nuo troškimo skriausti ir vergti kitus, kai jos įrodys savo priaugimą didžiajam naujosios bekarinės gadynės pašaukimui, galės įstoti ir bus priimtos į šiąją organizaciją. Ilgainiui, po kiek laiko, vadinasi, visas pasaulis bus Jungtinės Tautos.

Pavyzdį turime Jungtinės Valstijos ir Sovietų Sąjungoje. Jei čia kyla ginčas tarpe įvairių valstijų, nei viena valstija nebesigriebia ginklo savo reikalo apgynimui. Yra įstatymai, yra civilizuota procedūra visiems nesusipratimams išspręsti be ginklo ir prievartos. Civilinis Karas išmokino amerikiečius gyventi tarpvalstytinėje taikoje. Tarybų Sąjunga, kuri susideda iš šešiolikos respublikų ir poros šimtų tautų, taip pat puikiai įrodo taikaus ir ramaus gyvenimo galimybę ir laimę. Jeigu keturiasdešimtis aštuonios valstijos Amerikoje, arba šešiolika respublikų Tarybų Sąjungoje gali gražiai ir broliškai sugyventi, sutilpti vienoje šeimoje, pamiršti tarpsavines žudynes, bereikalingą ir žiaurų nekaltų žmonių kraujo liejimą, tai kodėl tas pats negalima visoms šalims, visoms tautoms, visai žmonijai? *Ir galima ir būtinai reikalinga.* Pirmybė arba pražūtis! Pasirinkimo nebėra!

Tautos, šalys, žmonija nusisprenė gyventi. Laiku susiprasta, laiku išgelbėta civilizacija!

Nebedaug bereikėta susilaukti pražūties. Žmonijos laimė, kad Jungtinės Valstijos, Didžioji Britanija ir Tarybų Sąjunga mokėjo išvien laikytis prieš fašistinę Ašį—Vokietiją, Japoniją ir Italiją. Žmonijos laimė, kad pirma buvo parblokuota hitlerinė Vokietija, negu vokiečiams pavyko išrasti atominę bombą. Jei nebūtų buvę "Trijų Didžiųjų" vienybės, nebūtų buvę pergalės, nebūtų buvę San Francisco Konferencijos, nebūtų buvę Jungtinių Tautų. Istorija vėl kartotųsi su karais ir žiaurumais, barbarizmu ir plėšikavimais.

Tai istorinė tiesa, kurios pasaulis niekad nepamirš. Tai tiesa, nuo kurios priklausys ir taikos išlaikymas amžiams ateityje.

Teisingai tą tiesą pripažino ir San Francisco konferencija ir ją praplėtė, pridėdama dar dvi didžiules jėgas — Francūziją ir Chiniją. Pasidarė "Penkios Didžiosios." Jos sudaro Jungt. Tautų jėgą. Jos yra viltis visos žmonijos — visų tautų ir tautelių. Taip nustatyta Čarteryje. Tokia yra šios gadynės tikrovė. Tos "Penkios Didžiosios" pasiima ant savęs atsakomybę ir pačios gyventi taikoje, ir jokiai kitai valstybei neleisti sudrumsti tarptautinę ramybę.

Jungtinės Tautos turės dvi pamatines įstaigas, atseit, Visuotinąjį Seimą ir Saugumo Tarybą. Seime turės lygias teises kiekviena šalis, didelė ir maža. Jame bus galima kelti ir diskusuoti visus klausimus. Bet galutinis žodis, kai kils klausimas spėkos pavartojimo prieš nusižengusį organizacijos narį, priklausys Saugumo Tarybai. Saugumo Taryba susidės iš vienuolikos narių. Penki josios nariai bus pastovūs nariai. Tais pastoviaisiais nariais bus Jungtinės Valstijos, Didžioji Britanija, Tarybų Sąjunga, Francūzija ir Chinija. Kitus šešis narius išrinkis Visuotinis Seimas.

Naujoji organizacija dar turės Tarptautinį Teismą ir Ekonominę-Socialinę Tarybą. Teismui bus pavesta priimti organizacijos narių skundus ir stengtis juos išlyginti. Ekonominė-

Pirmas amerikiečio ir ruso pergalės susitikimas Vokietijoje.

Socialinė Taryba turės rūpintis tais pamatiniais žmonių ir tautų reikalais, kurie būna priežastimis vaidų ir karų. Ji rūpinsis žmonių ekonominės būklės pagerinimu, žaliųjų medžiagų paskaidymu, atsilikusiujų kraštų kultūrinio lygio pakėlimu ir tt. Ilgainiui, aišku, ši Taryba pasidarys svarbiausia Jungtinių Tautų įstaiga.

Jungtinės Tautos gimė Jungtinėse Valstijose. Jungtinės Valstijos buvo pirmutinė šalis užgirti Jungtinių Tautų Čarterį. Ją paseks kitos šalys. Naujoji organizacija pradės gyventi.

Susipažinkite su josios aukštaisiais idealais. Juos rasite didžiojo Čarterio įvade ir pirmajame skyriuje, kurie telpa žemiau.

Jungtinių Tautų Principai ir Idealai

(Iš Jungtinių Tautų Čarterio)

IVADAS.

Mes, Jungtinių Tautų žmonės, pasiryžę

Apsaugoti būsimąsias kartas nuo karo rykštės, kurį dviem atvejais mūsų gyvenime atnešė žmonijai neapsakomas nelaimės, ir

Iš naujo patvirtinti įsitikėjimą žmoniškumo teisėmis, žmogaus asmens garbingumu ir vertybe, vyrų ir moterų, ir didžiųjų ir mažų tautų lygybę, ir

Isteigti sąlygas, kuriose galima būtų palaikyti teisingumą ir pagarbą prievolėms, plaukiančioms iš sutarčių ir kitų tarptautinės teisės versmių, ir

Kelti socialę pažangą ir gerinti gyvenimo lygmą platesnėje laisvėje, ir šiais tikslais

Laikytis pakantos ir taikoj sugyventi vieniems su kitais, kaip geriems kaimynams, ir

Suivyti mūsų jėgas tarptautinei taikai ir saugumui išlaikyti, ir

Priimamais principais ir įvedamais veikimo būdais užtikrinti, kad ginkluota jėga nebus kitaip vartojama, kaip tik bendriesiems reikalams, ir

Naudoti tarptautinę mašiną ekonominei ir socialiai visų tautų pažangai kelti, nutarėme sujungti savo pastangas šiems tikslams pasiekti.

Taigi atitinkamos mūsų valdžios, per susirinkusius San Francisco mieste atstovus, parodžiusius savo pilnus įgalinimus gerame ir tinkame pavidale, sutikome, su šiuo Jungtinių Tautų Čarteriu ir šiuo įkuriame tarptautinę organizaciją, kurios vardas bus *Jungtinės Tautos*.

SKYRIUS I

TIKSLAI IR PRINCIPAI

Straipsnis 1

Jungtinių Tautų tikslai yra:

1. Išlaikyti tarptautinę santauką ir saugumą, ir tuo tikslu: daryti bendrus sekmingus žingsnius pastoti kelią ir pašalinti grėsiantiems taikai pavojams ir nuslopinti užpuolimo veiksmus ar kitus taikos ardymus, ir ramiais būdais ir pagal teisingumo ir tarptautinių įstatymų principus, sutaisyti arba išspręsti tarptautinius ginčus arba padėtis, kurios galėtų privesti prie taikos suardymo;

2. Išvystyti tarp tautų draugiškus santykius, paremtus tautų teisių lygybės ir apsisprendimo principo pagarbą, ir daryti kitus tinkamus žingsnius visuotinei taikai sustiprinti;

3. Įvykdyti tarptautinį bendradarbiavimą tarptautiniams ekonominiams, socialiams, kultūriniais ar geradarinimo uždaviniais spręsti, ir kelti ir skatinti pagarbą visų žmoniškumo teisėms ir pamatinėms laisvėms, neskiriant rasės, lyties, kalbos ar tikybės; ir

4. Būti centru tautų veiksmams suderinti šiems bendriesiems tikslams pasiekti.

Straipsnis 2

Si organizacija ir jos nariai, siekdami pareiškstų Straipsnyje 1 tikslų, veiks pagal sekamuosius principus:

1. Ši organizacija rymo ant visų savo narių aukščiausios savivaldinės lygybės.
2. Visi nariai, kad galima būtų jiems visiems užtikrinti teises ir naudą, pareinančias iš jų narystės, ištikimai vykdys savo prisiimtas pareigas pagal šį čarterį.
3. Visi nariai spręs tarptautinius savo ginčus taikiomis priemonėmis ir tokiu būdu, kad negręstų pavojum tarptautinei taikai ir saugumui ir teisingumui.
4. Visi nariai tarptautiniuose savo santykiuose susilaikys nuo grumojimo jėga ar jėgos vartojimo prieš bet kurio nario arba valstybės teritorinę nepaliekiamybę ar politinę nepriklausomybę, arba nuo bet kurio kito būdo, nesutinkančio su Jungtinių Tautų tikslais.
5. Visi nariai duos Jungtinėms Tautoms visokeriopą paramą bet kokiame žygyje, kurį jos darys pagal šio čarterio nuostatus, ir jie susilaikys nuo paramos davimo bet kokiai valstybei, prieš kurią Jungtinės Tautos darys sulaikymo ar prievartos žingsnį.
6. Jungtinės Tautos užtikrins, kad nenarinės valstybės veiktų pagal šiuos principus, kiek taitai reikalinga tarptautinei taikai ir saugumui išlaikyti.
7. Niekas, kas šiame čarteryje pasakyta, negalins Jungtines Tautas kištis į dalykus, kurie iš esmės priklauso naminei bet kurios valstybės teisei, ir nereikalaus, kad nariai pavestų tokius dalykus spręsti pagal šį čarterį; bet šis principas nekludys prievartos žingsnių naudojimo pagal Skyrių VII.

NERAMŪS METAI

RUDUO

Nesakyk, žiema artėja,
stingsta upėje vanduo.
Nesakyk, kad suskambėjo
šermeninės raudos vėjo,
nesakyk, kad jau ruduo.

Gervių pulkas išplasnojo,
krinta lapai ir žiedai.
Kaip našlaitė apleistoji,
stovi vienas ir dūmoji,
niaukias rūpesčių veidai.

Pajunti tu šaltį, badą,
vos tik pūgai ėmus siaust.
Ar sustings širdis, kaip ledas,
ar, pastogę tu praradis,
bežinai, kur prisiglaust?

Kaip išstumtas iš lizdelio
paukštuzėlis po langais,
tu prie tėviškės kaimelio,
kaip tas elgeta prie kelio,
stovi liūdnas ir žvalgaus.

Ir snaigės kai vėjas mēto,
lauktum sniegą kad nuleis.
Lauktum vasaros gėlėtos,
lauktum draugės numylėtos,
bet žinai, kad neateis...

ŽIEMA

Baltos snaigės kelią kloja
ties žaliuojančiu šilu.
Žvaigždės spindi aukštumoje,
žemėj—liūdna ir tylu.

Obelėlės ko šarmotos
laukia brėkštančios dienos?
Ko rankelės prarymotos
motušėlės varganos?

Ko lemputė mirguliuoja
tylią naktį smilkdama?
Ko sesutė, nedainuoja
prie ratelio verpdama?

Naktį šitokią žvaigždėtą
prie girelės, prie žalios
vedė tavo numylėtą,
kad negrįst jis atgalios.

Buvo žvaigždės. Buvo vėjas
ties žaliuojančiu šilu.
Šūvio garsas nuaidėjo,
stoj o liūdna ir tylu.

Spindi žvaigždės aukštumoje,
ir šuva kažkur sulos.
Snaigės visa greit užkloja,
greit ir sielvartą užklos.

PAVASARIS

Plaukia Nemunas iš lėto,
vilnys daužos į krantus.
Pievos pradeda žydėti,
nesinori ir tikėti

buvus kruvinus laikus.
O prie Nemuno pušėlė
ūžia, gaudžia kuo linksmaiau.
Vėl tankynėje paukštelis

traukia linksmają giesmelę,
vėl gražu, kaip ir pirmiau.
Prie smilčių supulto kapo
tik lakštutė užgiedos.

Tik berželiai šlamščia lapais,
baltos ievos skleidžia kvapą,
vėl ramų, kaip kitados.
Ir skaisčioji vasarėlė

bėgs per pievas, per girias.
Pražydės laukinės gėlės,
supustys vėjelis smėlį,
užpustys kančių marias...

Kazys Jakubėnas.

Broliškoj Tautų Vienybėj

D. M. ŠOLOMSKAS

Vienybė—galybė. Tas dar aiškiau pasireiškia tautų vienybėj ir broliškoj draugovėj. Tarybų Sąjungą sudaro apie 200 skirtingų tautų ir tautelių. Ir visos jos lygios—nei viena iš jų nesiskaito geresnė už kitas.

Rusas ir ukrainietis, baltarusis ir lietuvis, kazokas ir gruzinas, armėnas ir baškiras, ar tai savistovės respublikos, ar autonominės respublikos ar rajono kovūnas, kiekvienas gynė savo tautinę ir kultūrinę laisvę, kiekvienas žinojo, kad toje broliškoj tautų draugovėj visi yra lygūs. Tame tai ir glūdi socialistinės žemės galybės šaknys.

Be šios tautų draugovės, visų lygybės ir brolybės, Tarybų Sąjunga būtų buvus parblokšta, sutrėkšta ir visos jos tautos ir tautelės būtų atsidūrusios hitlerininkų ir jų talkininkų vergovėj.

Ta broliškoji tautų vienybė ir draugovė dar daugiau susicementavo karo sąlygose, dar daugiau sustvirtėjo. Tas gražus ir praklinus tautų sugyvenimas yra pavyzdžiu viso pasaulio tautoms, kaip išvengtų karų, kaip galima didelėms ir mažoms tautoms, pilnai besinaudojant savo kultūrinėmis ir tautinėmis laisvėmis, kurtis laisvą ir malonų socialistinį gyvenimą.

Ta broliška tautų draugovė dar pradžioj Antrojo Pasaulinio Karo iššaukė ir kitų tautų troškimą įstoti į socialistinių tautų šeimą išgelbėjimui savo egzistencijos. Čia ir pakalbėsime apie tas tautas bei jų dalis, kurios vėliausiu laiku įsiliejo į Tarybų Sąjungos bendrąjį gyvenimą.

PABALTIJOS KRAŠTAI

Lietuvių ir kitų Pabaltijo tautų istorija ir kova už išsilaikymą per šimtmečius yra susijusios su rusų, baltarusių ir ukrainiečių tautų istorija.

Lietuviai, rusai, lenkai ir baltarusiai daug kartų bendromis pastangomis gynėsi nuo užpuolikų. Jų protėviai 1410 metais prie Žalgirio (Grunvaldo) sutriuškino vokiškųjų riterių galybę ir ilgam laikui išgelbėjo savo miestus ir kaimus nuo užpuolikų ir naikinimų.

Lietuvos liaudis, jos demokratija, išvien su rusais ir kitomis tautomis vedė ilgą, sunkią ir griežtą kovą prieš žiauriąją carų gdynės reakciją. Ir tik dėka Lapkričio Revoliucijai, kuri padarė galą ne vien carų, bet taipgi buržuazijos ir dvarponijos viešpatavimui, visa eilė buvusios caristinės Rusijos pavergtų tautų įgavo laisvę.

Lietuviai, latviai ir estai dar piliečių karo metu siekė pasilikti broliškoj šeimoj su rusais ir kitomis tautomis. Jau 1919 metais buvo įsikūrusi Lietuvoj, Latvijoje ir Estijoje tarybinė santvarka. Lietuvoj tarybinę vyriausybę, vadovaujamą Vinco Kapsuko-Mickevičiaus, nuvertė tik lenkai ir vokiečiai su pagalba Anglijos ir Francūzijos imperialistinių jėgų.

Pabaltijo tautų troškimas tačiau įsikūniavo 1940 m., kada Lietuvos, Latvijos ir Estijos kraštus paėmė į savo rankas galia, nutarė įvesti socialistinę santvarką ir įstoti į Tarybų Sąjungą.

Tarybinė Lietuva, įstodama į Tarybų Sąjungą, turėjo 22,950 ketvirtainių mylių plotą ir 2,880,000 gyventojų. Po to Tarybinė Baltarusija perleido Lietuvai tam tikrus plotus, kur dauguma gyventojų buvo lietuviai. Po sumušimo hitlerinės Vokietijos Lietuvai grąžinta Klaipėda ir jos kraštas, 1,099 ketv. mylių. Dabar yra vilties, kad galutinai nustačius Lenkijos sienas Rytų Prūsijoje, Lietuva atgaus Karaliaučių, Tilžę ir kitus Lietuvos plotus, kuriuos šimtai metų atgal vokiečiai buvo pasigrobo.

Taigi, Lietuva būdama Tarybų Sąjungos šeimoj ne vien atgavo savo sostinę Vilnių, lietuviais apgyventus plotus rytuose, Klaipėdos kraštą, bet atgaus ir visą Mažąją Lietuvą.

Tarybinė Latvija panašiai, kaip ir Lietuva, paprasčiausiai priimtą ją į Tarybų Sąjungą. Jos prašymas buvo patenkintas. Latvija užima 25,402 ketvirtainės mylios ir prieš karą turėjo 1,950,000 gyventojų.

Tarybinė Estija tais pat metais tapo nare Tarybų Sąjungos. Ji užima 18,353 ketv. mylių plotą ir turėjo 1,134,000 gyventojų.

KARELŲ-SUOMIŲ RESPUBLIKA

Nuo pat Tarybų Sąjungos susiorganizavimo gyvavo Karelų Tarybinė Socialistinė Respublika. Po 1939-1940 metų Suomijos - Tarybų Sąjungos karo prie šios respublikos buvo prijungta 16,173 kv. mylios buvusios Suomijos teritorijos ir susidarė Karelų - Suomių Tarybinė Respublika.

Suomijos fašistai su Hitlerio pagalba siekė ją pavergti, užimti Leningradą ir Suomijos ribas išplėsti iki Uralo Kalnų, bet Raudonosios Armijos galingieji smūgiai ištaškė jų planus.

Rugsėjo 19 d., 1944 metais, Suomija pasirašė su Tarybų Sąjunga ir Britanijos imperija karo užbaigos dokumentą, pagal kurio 6-tą paragrafą sutiko atsteigti su Tarybų Sąjunga tą sieną, kuri buvo pirm 1941 metų birželio mėn. 22 d. ir pagal 7-tą paragrafą atsisakė nuo Pečengos (Petsamo) prieplaukos ir jos srities, kurią Tarybų Sąjunga, 1920 metais, buvo suteikęs Suomijai, siekdama gražuosų gyvenimo.

VAKARINĖ BALTARUSIJA IR UKRAINA

Po Pirmojo Pasaulinio Karo sunkias dienas pergyveno Tarybų Sąjunga. Lenkijos imperalistai, gaudami pagalbos iš Francūzijos ir Anglijos imperialistų ir pasinaudodami kontr-revoliucija ir užsienio imperialistų intervencija, pavergė Vakarinę Baltarusiją ir Vakarinę Ukrainą. Per 20 metų lenkai dėjo pastangas sulenkinti milijonus ukrainiečių ir baltarusių, persekiojo jų kalbą, sunaikino jų mokyklas ir spaudą. Bet ponų planai neišdegė. 1939 metais, kada Hitlerio armija parbloškė Lenkijos karines jėgas ir artėjo prie Vakarinės Baltarusijos ir Ukrainos, rugs. 17 d. Tarybų Sąjungos vyriausybė davė įsakymą savo armijai užimti tuos plotus ir neleisti hitlerininkams pavergti baltarusius, ukrainiečius ir Vilnius lietuvius. Hitlerio armijos, kurios buvo įsiskverbusios į Lvovą, Baltstogės, Brest-Litovsko sritis, buvo priverstos atsitraukti.

Išlaisvintoj Vakarinėj Baltarusijoje ir Vakarinėj Ukrainoje įvyko laisvi balsavimai. Jų žmonės pasisakė už nusavinimą kapitalistų ir dvarponių, įvedimą tarybinės tvarkos ir apsijungimą su savo broliais Tarybinėj Baltarusijoje ir Tarybinėj Ukrainoje. Tie kraštai apima 78,000 kv. mylių plotą ir turėjo prieš karą 12,775,000 gyventojų.

Lenkijos Laikinoji Tautinė Vienybė Vyriausybė atsisakė nuo pretenzijų prie Vilniaus, Vilnijos, Baltarusijos ir Vakarinės Ukrainos. Krymo konferencija gi 1945 m. vasario 12 d. pareiškė, kad "...Lenkijos rytinė siena turėtų sekti Curzono liniją," tai yra, pasilikti, su mažais pakeitimais, ta pati, kurią Tarybų Sąjunga nustatė 1939 metais.

IŠLAISVINIMAS BESSARABIJOS IR BUKOVINOS

Pirmojo Pasaulinio Karo metu Rumunija išstojo prieš kaizerinę Vokietiją. Bet kaizerio ir Austrijos-Vengrijos armijos užėmė Rumuniją ir jos valdžia persikraustė į talkininkškos Rusijos provinciją—Bessarabiją.

Karui pasibaigus tas "burdingierius," palaikomas Francūzijos ir Anglijos, ir pasiliko Bessarabijoje. Tarybų Sąjunga niekados su tokiu Rumunijos pasielgimu nesutiko, bet vengė karo ir ramiu būdu siekė reikalą išspręsti. Tik matydama, kad Rumunija virto Hitlerio talkininke būsimajam karui, 1940 m. birželio 26 d. pareikalavo grąžinti Bessarabiją ir šiaurinę Bukoviną.

Hitleris buvo užimtas Francūzijoje, todėl jį saisi negalėjo ateiti fašistinei Rumunijai į talką. Ji buvo priversta išpildyti teisingą Tarybų Sąjungos reikalavimą. Rumunija savo armiją ištraukė iš Bessarabijos ir šiaurinės Bukovinos. Bessarabija—17,151 kv. mylių plotas su 3,000,000 gyventojų ir š. Bukovina—4,032 kv. mylių plotas su 1,000,000 gyventojų, grįžo atgal į Tarybų Sąjungą.

Laikė Hitlerio užpuolimo ant Tarybų Sąjungos išvien su juo ėjo ir fašistinė Rumunija, vėl užėmė Bessarabiją ir š. Bukoviną, pasisavino ir dalį Ukrainos su Odessos prieplauka. Bet Raudonosios Armijos smūgiai ištrėnkė rumunus iš svetimų žemių ir 1944 m. rugp. 12 d. Rumunija pasidavė Jungtinėms Tautoms, pasirašydama karo užbaigos sutartį su Tarybų Sąjunga, Britanija ir Jungtinėmis Valstijomis, atsisakydami nuo Bessarabijos ir šiaurinės Bukovinos ir atsteigdami su SSSR sieną, kokia buvo 1941 metų birželio 22 d.

KARPATŲ UKRAINA—ATEIČIAI PAVYZDYS

Karpatų Ukraina yra pietinėj dalyj Karpatų Kalnų. Ji užima 5,500 kv. amerikoniškų mylių ir turi apie 800,000 gyventojų. Ši dalis

ukrainų tautos per šimtmečius troško susijungti su savo broliais Ukrainoj, bet jiems tas nevyko. Savo laiku lietuvių kunigaikštis Vytautas vedė karus prieš besiveržiančius vengrus, kad Karpatų Ukrainą laikius dalimi Vakarinės Ukrainos.

Po Pirmojo Pasaulinio Karo Karpatų Ukrainos gyventojai siekė apsisijungti su Tarybine Ukraina, bet tam priešinosi Lenkijos imperialistai ir nesutiko Francūzijos ir Anglijos valdonai. Ir taip Karpatų Ukraina pasiliko dalimi Čechoslovakijos respublikos.

Antrojo Pasaulinio Karo metu Karpatų Ukrainos gyventojai organizavo partizanų būrius ir energingai kovojo prieš hitlerininkus. Kada Raudonoji Armija prasimušė į Karpatų Ukrainą, tai jos gyventojai karštai sveikino išlaisvintojus.

Lapkr. 26 d. 1944 metais įvyko liaudies atstovų suvažiavimas Mukačevo mieste. Jis išleido manifestą, pareiškdamas, kad Karpatų Ukrainos gyventojai nori išeiti iš Čechoslovakijos respublikos ir įsijungti į Tarybinę Ukrainą.

Čechoslovakijos demokratinė vyriausybė nesipriešino, ji pavedė klausimą išspręsti patiems gyventojams. Ir kada tas buvo padaryta, tai 1945 m. birželio 29 d. Čechoslovakija pasirašė su Tarybų Sąjungos vyriausybe sutartį, pagal kurią Karpatų Ukraina tampa dalimi Ukrainos.

Šis gražus ir taikus teritorijos klausimo išsprendimas turėtų būti pavyzdžiu ateityje ir kitoms valstybėms. Krašto gyventojams turi būti leista nevaržomai pasirinkti, su kuria valstybe ir kokioj santvarkoj jie nori gyventi.

Visos šios šalys buvo hitlerininkų okupuotos ir yra baisiai nuterotos. Jų žmonės vedė didvyrišką kovą už išsilaisvinimą, už gyvenimą tarybinėje santvarkoj ir savo tikslą atsiekė. Kitos broliškos respublikos, kurios kare nenukentėjo, ateina šiems kraštams į pagalbą, kad jie kuon greičiausia galėtų atsistatyti ir kad jų gyventojai galėtų laimingai ir aprūpintai gyventi.

Tercinos Apie Tėvynę

Dangus gimtinės amžinai vilioja
Kaitriaia saule ir žiedų ugnim,
Lyg kad svajonė laimės tolumoji.

O, būti vien tik, vien tik su tavim!
Gėrėtis tavo neregėtu grožiu
Ir svaigt, ir džiaugtis siela ir širdim;

Matyt, kaip žiedas pumpurą atvožia,
Kaip supas, šnera jūra mėlyna,
Ir svaile saulėj kibirkštis, ir ošia...

Klausyt, kaip skamba nuostabi daina,
Lyg kanklių garsas, puotoje nutilęs,
Kai grimzta vakaro ugnys diena,

Ir miega vandenys, žili ir gilūs...
O, laimės nėra pasaulyje didesnės!
Ant Nemuno krantų sapnuoja pily.

Ir skamba aidas užburtos giesmės,
Kur gieda narsą protėvių ir drąsą
Šešėlyje ažuolų šventos ūksmės.

Žvaigždžių pakriko spindintis būrys.
Aš sugrįžau į tėviškės dirvonus
Ir lyg pro praviras erdvės duris

Matau stambius vaisius—žalius, geltonus,
Sodybų tylą, kur naktis šviesi
Žvaigždžių dangų išskleidė milijonus...

Ir tu po žvaigždėmis ne vienas esi
Su savo rūpesčiais, darbais, troškimais,
Nes tavo šie žali laukai visi.

Ir tavo žvaigždės. Vaisiai. Eilės. Rimai.
Ir mėnuo raudonajam debesij.
Jauti, kaip tirpsta tavo nuliūdimas,

Lyg saulei tekant, tamsume nakties,
Nes lig mirties gimta tau žemė švies.

Antanas Venclova.

LIETUVIAI RAŠYTOJAI NACIŲ OKUPACIJOJ

J. JURGINIS.

Birželio mėn. 24 d., 1941 m., Lietuvos T.S.R. švietimo liaudies komisariato patalpose, drauge su kitais to komisariato darbuotojais buvo suimtas romano "Budviečių Mokyklos" ir novelių rinkinio "Svetima Moteris" autorius Vincas Žilionis ir poetė, vaikų literatūros rašytoja Aldona Didžiulytė-Kazanavičienė. Jų arešto iniciatorium buvo to paties komisariato buhalterijos tarnautojas Justinas Vaičaitis, tą dieną pasiskelbęs švietimo reikalų valdytoju ir, matyt, turėjęs ryšių su vokiečių organizuotais diversiniais būriais, pasivadinusiais partizanų vardu.

Paleistas iš kalėjimo Žilionis, žinoma, literatūrinio arba pedagoginio darbo dirbti nebegalėjo. Vargais negalais susirado sau darbo Lietūkio žemės ūkio mašinų sandėlyje. Kada ir ten pasidarė ankšta, ėjo iš vietos į vietą vengdamas pakliūti į priverstinus darbus Vokietijoje. Didžiulytė-Kazanavičienė ilgą laiką buvo be darbo, sirgo ir tik greit išprašė kanceliarijon už mašininkę. Netrukus iš lūpų į lūpas plačiai pasklido žinia apie rašytojų areštus Kaune. Buvo kalbama, kad sušaudytas poetas Vytautas Montvila, kelių eilėraščių rinkinių autorius ir knygų vertėjas, sušaudytas žurnalistas Juozas Beleckas, suimtas ir po įvairių tardymų į Proveniškųjų koncentracijos stovyklą išgabentas poetas Teofilis Tilvytis, po gestapo rūsius tampoma ligota Klaipėdos krašto Ieva Simonaitytė, kelis kartus areštuojamas ir tremiamas iš Kauno vertėjas ir poetas Aleksas Churginas. Išėjęs iš koncentracijos stovyklos Tilvytis išvažiavo į savo tėviškę gimtąjį kaimą, kur ir praleido visą okupaciją dirbdamas žemę. Simonaitytė tarnavo maitinimo ir ūkio įstaigoj, rašinėdama kvitus ir paliepinus. Kiek vėliau Dzūkijoje gyvenęs Julius Butėnas, žemaitės, Kudirkos, Višinskio ir kitų žymiųjų lietuvių biografijų autorius vietinių vokiškų pakalikų buvo suimtas ir kaip didelis nusikaltėlis atiduotas gestapui. 1943 m. vasarą drauge su kitais Tarybų valdžiai palankiais inteligentais buvo areštuotas Petras Juodelis. Tad kaip matome, iš Lietuvos pasilikusių rašytojų tik retas kuris išvengė kratos

arba arešto. Tad tuo metu, užuot ką nors rašius, daugeliui rašytojų teko savo rašinius naikinti arba slėpti.

Iš rašytojų, okupacijos laikais bandžusių išleisti savo romaną, eilėraščių rinkinį arba novelių knygą, buvo reikalaujama, kad rašiniai visų pirma būtų nukreipti prieš tarybinę valdžią, kad jie turėtų aiškiai kariniai propagandinę tendenciją. Nors tada ir buvo mėgstama kalbėti apie tyrąjį meną, tačiau jokie politiniai neitralūs veikalai nebuvo leidžiami ir spausdinami. Jeigu kokia knyga ir pralisdavo pro tą adatos skylutę, tai dažniausiai prieš pačių okupantų norą. Viskas turėjo tarnauti užkariautojų tikslams. Be to, visi lietuvių autorių veikalai turėdavo būti išversti į vokiečių kalbą ir įteikti cenzūrai patikrinti. Rašytojai, nenorėję rašyti svetimųjų grobikų diktuojami, arba tylėjo ir visai nerašė arba savo rašinius slėpė ateičiai.

* * *

Skraidė pievoj margieji drugeliai
dūzgė bitės baltuos dobiluos.
O dabar—tik rūstieji vėjeliai
ūžia švilpia tėvynės laukuos.

Mus audra ir pavojai vilioja,
nepalauš ir vergijos naktis.
Kraštui laisvę atneš mes svajojam
švis po vargo graži ateitis.

O gyvenimas rūšiai prailgo
tamsią naktį be lašo vilties.
Bet mėlynėj žvaigždėlė sužvilga,
tai žvaigždėlė skaisčios ateities.

Tai žvaigždėlei jei aš netikėčiau,
tai užmerkčiau ir melsvas akis.
Išgyvento pakelt negalėčiau,
ir paliautu gal plakus širdis.

K. Jakubėnas.

POETAS VYTAUTAS MONTVILA

A. VENČLOVA

Parkrito jis nuo budelio prakeiktos kulkos—
Ir vienas žiburyš paliovė šviesi.
Bet tuos tegul prakeikia būsimosios kartos,
Kurie išdrįso jį palieiti.

(V. Montvila)

Nesuskaitomi fašizmo nusikaltimai prieš pasaulio kultūrą. Praeis amžiai, ir būsimosios kartos su pasibiaurėjimu minės Jasnos Polianos išniekinimą, Gatčinos ir Puškino išgriovimą, sudegintus Europos muziejus, išgrobtais rūmus, bombomis sudaužytus miestus. Praeis amžiai, ir pasaulis be pasibaisėjimo negalės atsiminti Babij Jaro, Treblinkos, Osvencimo, Maideneko, Panerių. Tarp milijonų nekaltų žmonių, žuvusių milžiniškuose broliškuose kapuose nuo fašistinių budelių kulų, ilsisi daug kultūros darbininkų, savo tautų kilniausių sūnų ir dukterų.

Išžudyti, išnaikinti šviesiausius laisvę mylinčių tautų žmones, inteligentijos žiedą, buvo vienas tų fašizmo tikslų, kurie įėjo į jų tautų naikinimo sistemą. Nukirsti pavergtoms tautoms galvas, išplėsti širdis, kad jos nebegalėtų priešintis žvėriškam naikinimui ir kovoti dėl savo laisvės—štai nuo ko pradėjo fašistai visuose kraštuose. Kada 1936 m. rugpjūčio mėnesį ant plento netoli gimtosios Granados fašistinių žmogžudžių buvo sušaudytas ir broliškame kape užkastas garsusis Ispanijos revoliucinis poetas Federiko Garcia Lorka, tai buvo, deja, ne paskutinė auka tame baisiajame fašistinio gestapo kankinių sąrašė, kokio niekad anksčiau nepažinojo pasaulis. Geriausi Vokietijos rašytojai ir menininkai, Hitlerio gaujoms pagrobūs valdžią, kurie nežuvo kalėjimuose ir koncentracijos stovyklose, pasklido po visą pasaulį, įsiekdami prieglaudą, darbo ir duonos. Čekų inteligentijos kraujas per visą vokiškosios okupacijos laiką liejosi upeiais. Geriausias lenkų mokslo ir meno žiedas žuvo vokiečių koncentracijos stovyklose ir kalėjimuose. Visur, visur, kur tik žengė per Europą kruvinoji fašistinė bestija, jos kelyje liko kapai, kapai, kapai—geriausių žmonių, patvariausių kovotojų dėl savo tautų laisvės.

Toje milžiniškoje išžudytų žmonių, kraujo, ašarų ir griuvėsių sąskaitoje, kurią ir mūsų

tauta netrukus pateiks sutriuškintam vokiškajam fašistiniam žvėriui, sodriais nedžiūstančio kraujo lašais degs ne vieno mūsų tautos inteligentų vardai. Doriausių Lietuvos žmonių, žuvusių nuo fašistinės bestijos rankos, tarpe amžinai bus gyvas poeto Vytauto Montvilos vardas.

Vytautas Montvila

Savo darbininkiška kilme, savo kovinga biografija, visa savo žmogaus ir poeto prigimtim Vytautas Montvila buvo nesutaikomas fašizmo priešas. Tai buvo vienas tų žmonių, kuris dar mokyklos suole pakėlė savo poeto balsą prieš lietuviškąjį fašizmą. Kova dėl laisvo, didelio žmogaus, kova prieš bet kokį darbo žmogaus pavergimą—štai, kuo dvelkia kiekviena Vytauto Montvilos gyvenimo diena ir poezijos eilutė. Vytautas Montvila—Marijampolės proletarinės šeimos sūnus per didelį vargą siekia mokslo. Jis pradeda mokytis jau paaugęs vyras, puikiai pažinęs svetimos duonos skonį. Kova prieš lietuviškąjį fašizmą—štai, kas ištumia jį iš Marijampolės mokytojų seminarijos ir priverčia keltis į kitą Lietuvos

dalį—į Kedainius. Revoliucinės moksleivijos organizavimas, atkakli, karšta, jaunuoliška kova ir čia neilgai leidžia pabūti jaunam poetui. Ilgus metus jisai dirba eilinio darbininko darbą. Jis stato tiltus, skaldo akmenis, dirba kaip šoferis. Vytautas Montvila niekad ne- nutraukia artimiausių saitų su darbininkų klase ir jų kova dėl laisvės. Vytautas Montvila eilę metų praleidžia fašistiniuose Lietuvos kalėjimuose, kurie jį dar labiau užgrūdina, kaip revoliucionierių, kaip atkaklų tvirtą kovotoją dėl Lietuvos darbo žmonių laisvės.

Jaunas poetas visa siela neapkenčia fašistinės Lietuvos santvarkos. Jis puikiai pažino ją kalėjimuose, priespaudoj, kovoj:

"Ponams tėvynėj
be galo gerai—
plaukia į bankus
gryni pinigai.

Mūrai ir rūmai,
dvarai ir dvarai—
dangiškam rojui
nebus taip gerai.

Konjakas, likeris,
vynas saldus,
moterys nuogos—
tėvynė nežus"—

Tokį fašistinės Lietuvos vaizdą piešia mums Vytautas Montvila savo poemoje "Viduramžių Orkestrai."

"...Dūmuose skęsta
tėvynės laukai,
šokį pasiutusį
šoka šnipai.
—Raudonas žaltys—
Pakliuvai...

Gerai.
Dabar tu, velne,
paminėsi—
saulės nematęs—
padvėsi.

Tokia jau viešpaties dievo galia—
laisve naudotis tik ponams valia."

Taip, tokios Lietuvos, kurioje "laisve naudotis tik ponams valia," Vytautas Montvila nekenčia visa siela. Jis mylėjo kitokią Lietuvą, mylėjo ją visa jauna, poeto širdimi:

"Tėvynę aš turiu. Tai girios, kalnai, kloniai, tai Nemunas, šešupė ir Dubysa, tai miestai, kaimai ir jų darbo žmonės, ir aš be galo pamilau ją visą.

Tėvynę aš turiu. Jos kraujas—mano kraujas, ir nieks neperskirs mūs brangios draugystės: nei dykaduonių ponų lėbaujančios gaujos, nei kruvinos vergijos ryškštės"—

dainavo Vytautas Montvila.

Poetas Vytautas Montvila, taurus savo žemės patriotas, netik matė, bet drauge ir tvirtai tikėjo, jog tai truks ne amžinai:

"Ant durtvų tu iškelta,
širdyje—peliliai,
o tavo kraują geria
šnipų devyniasdešimtys devynios eilės.

Bejėgė tu.
Kalėjimuose sūnūs.
Tave nuo durtvų nukels
tiktai visuotinės audros perkūnas."

Ateina 1940 metai. Sudundėjo tas audros perkūnas, nuo kurio griuvo smetoninės priespaudos santvarka—valdžią Lietuvoje į savo rankas pirmą kartą mūsų krašto istorijoje paėmė darbo žmonės. Ir Montvila be abejojimų, be ilgų inteligentiškų samprotavimų, svarstymų ir rezervų eina bendrojo grandinė su laimėjusia liaudimi. Įkvėptais posmais jis sveikina Raudonąją Armiją išlaisvintoją, jis dainuoja Lenino genijaus didybę, jis aštriais, sarkastiškais Majakovskio jėgos žodžiais nuplėšia kaukę nuo drebančio buržujaus ir spekulianto. Nepaprastai gausiai naujų poeto eilėraščių ima rodytis tarybinėje spaudoje. Juose jau visai nebežymu tų sunkaus poetinio augimo žymių, kurių nemaža dar galima rasti poeto rinkiniuose "Naktys be nakvynės" ir "I plačią žemę." Tik tarybinė Lietuva poetas prabilo pilna burna, visu balsu, ir tas balsas iš karto nuaidėjo per visą Lietuvą, poeto draugus ir priešus stebindamas savo subren-

dua galia, savo galinga patetika, savo išraiškos stiprybe:

“Ateina genijai
ir vėl išnyksta.

Atėjo

Leninas
visiems laikams.
Kas myli kovą,
laisvę

ir draugystę,
tas tiki žemės
žiburiui naujam.

Tiesos kelius
per Leniną pažinom.
Per jį

išmokom
stalinieški būt.
Todėl mes meilę
Leninui

gražinam,
kaip tvirtą pažadą
kovot ir kurt.”

Tai buvo naujas, metalinis žodis lietuvių poezijoje. Visa savo aistringa siela, visa širdies kaitra Vytautas Montvila stojo į poetinę tarnybą išvaduotajai Lietuvos liaudžiai. Rodos, niekad jis nedirba su tokiu entuziazmu, su tokiu įkarščiu, kaip tada. Jisai pats ir tie, kas sekė jo poetinį ūgį, aiškiai jautė, kad tik dabar Vytautas Montvila išauga į pirmą eilę, vadovaujančią mūsų revoliucinės poezijos jėgą. Iš jo ėmė mokytis jaunieji, susidomėję ir nustebe naujos jo poetinio balso gaidos klausėsi vyresnieji draugai.

Ir, štai, hitleriniai banditai, gaisrų, devavimų ir praeikimų palydimi, per kraujo klanus veržiasi Lietuvos laukais į rytus. Vytautas Montvila nesusėpė evakuotis į Tarybų Sąjungos gilumą. Jis lieka Kaune. Greitai pasiklinda žinia—Montvila areštuotas. Ir poeto šeima, jo draugus ir jo talento gerbėjus greitai sudrebina baisi žinia: poetas Vytautas Montvila sušaudytas.

Kulka, pataikiusi į poeto širdį, nutraukė jo gyvybės siūlą ir užgesino jo lūpose gimstančią naują dainą,—dainą, kupiną praeikimo fašizmui ir pilną vilties laisvės pergale. Fašistiniai budeliai galėjo triumfuoti: dar vienas kovotojas dėl darbo žmonių laimės, dar

vienas tauriausias Lietuvos patriotas užkas tas nežinomame kape. Tačiau kaip fašizmui nepavyko nužudyti amžinosios tautų laisvės meilės ir kovos dėl tos laisvės, taip jie nenužudė ir didžios, taurios Vytauto Montvilos dvasios. Greta kitų didvyriškų mūsų tautos vaikų, didžiųjų patriotų ir kovotojų, žuvusių šventojoje kovoje prieš fašizmą, Vytauto Montvilos vardas ir jo dainos bus amžinai gyvos vis naujų mūsų jaunuomenės kartų širdyse, kaip negestantis žiburys tėvynės meilės ir kovos dėl gimtosios žemės laisvės.

Sugrįžimas

Lyg pavasario potvynis žalias,
Lyg dundėdamas šniokščiantis sriautas,
Einam mes, ir apsvilęs berželis
Juodas kaimas, išdegęs, sugriautas

Vėl pakyla iš peleno pilko,
Vėl išdygsta žolė ant kalnų.
Ir keliu neužmatomai ilgu
Tarp laukų ir miškų mėlynų

Vis tolyn mes į vakarus einam,
Ir išvarę vėl šypsos kariai,
Vėl laukai supa tėviškės dainą
Miestuos žiebiasi vėl žiburiai.

Daug naktų mes praleidom be miego,
Daug dienų mes be poilsio ėjom,
Matėm kraują ant purvino sniego,
Matėm darganas, kaitrą ir vėją.

Šaukė Dniepras mus, Kijevas žilas,
Žalio Krymo padangė melsva,
Šaukė mes marios Baltijos gilios,
Šaukė motina mūs Lietuva.

Einam mes, lyg dundėjimas sriauto,
Kelt iš peleno krašto sugriauto,
Skleisti pumpurą žalio berželio
Ir gyventi, ir dirbt ir mylėt.

Paukščiai grįžta į lizdą pernykšti,
Suka gūžtą iš naujo kregždė.
Vėl į gimtąją žemę sugrįžtam
Tartum vėjas pavasario žalio.
Maskva, 1943. X. 25.

Antanas Venclova.

KAIP ATSIRADO MŪŠŲ ŽEMĖ

PROF. K. BAJEVAS

Fizikos matematikos mokslų daktaras

DANGAUS KŪNŲ ATSIRADIMAS

Visiems žinoma, kad mūsų žemė yra planeta, viena iš devynių didelių rutulio pavidalo tamsių kūnų, apšviečiamų Saulės ir judančių aplink ją.

Iš kur gi atsirado šie dangaus kūnai? Dauguma mokslininkų tvirtai įsitikinę, kad žemė, kaip ir kitos saulės sistemos planetos, yra atsiskyrusi nuo Saulės. Į tai, visų pirma, nurodo tas, kad visos planetos juda į vieną pusę aplink Saulę, ir visos tokia pat kryptimi, kočia jos sukasi apie savo ašį.

Buvo laikas, kai žemė buvo įkaitintame stovyje. Tą įrodo dabar įvykstantieji ugniakalnių išsiveržimai. Vulkanai išmeta įkaitintų medžiagų, kurių temperatūra siekia 1200 laipsnių. Reiškia, žemės rutulio viduryje turi būti dar aukštesnė temperatūra. Šiūdieniniai geologai ją vertina maždaug apie 3000—4000 laipsnių. Pačiame žemės centre, gal būtų, ji siekia net 5000 laipsnių. Iš to seka, kad mūsų žemės centre dar ir dabar laikosi maždaug tokia pat temperatūra, kokia yra Saulės paviršiuje. Gi Saulės centrinėse dalyse, mūsų apskaičiavimais, ji siekia 20 milijonų laipsnių. Kaip ir Saulė, žemė pradžioje buvo įkaitintas dujų rutulys ir tik po to pradėjo palaipsniui tirštėti, o vėliau ir aušti.

Kad žemė savo laiku buvo Saulės dalis, vaizdžiai patvirtina ir Saulės cheminė sudėtis, kuri yra tokia pat, kaip žemės plutos. Įkaitintos Saulės atmosferos tyrinėjimais spektro analizės pagalba davė galimybės nustatyti, kad joje yra visi tie patys Mendelevovo lentelės cheminiai elementai, kokie sutinkami ir ant žemės,—jos atmosferoje ir žemės plutoje. Kaip žinoma, labiausiai paplitę elementai žemėje yra geležis, magnijus, aliuminijus, nikelis, kalcijus, natrijus ir kalijus, o taipgi vandenilis. Visi šie elementai (tik dujų stovyje) randami ir Saulėje, jos įkaitintoje atmosferoje. Įdomu, kad kaikuriuos elementus mokslininkai pirma atidengė ant Saulės, o tik po to juos surado ant žemės. Taip, 1868 metais Saulės spektre buvo atidengtas helijus.

Po 27 metų jis buvo surastas ant žemės.

Visiškas žemės giminingumas su Saule ir kitais dangaus kūnais pasitvirtina ir analizuojant meteoritus—dangaus akmenis, retkarčiais nukrintančius ant žemės.

Tokiu būdu mūsų žemė "gimininga" Saulei, meteoritams ir kitiems dangaus kūnams. Todėl ji galėjo susidaryti arba iš meteoritų spiečiaus, arba atsiskyrė nuo Saulės. Ir štai kodėl. Šiuo metu laikoma nustatyta, kad planetų turi ne tik Saulė, bet ir kitos artimos mums saulės—žvaigždės. Tai rodo, kad planetų šeima prie Saulės nėra kažkoks nepaprastai reiškinys: tokių saulės sistemų, kaip mūsų, pasaulyje erdvėje labai daug.

Ar pažįstame pakankamai mūsų Saulės "gyvenimą," kad galėtume pasakyti, jog su ja galėjo atsitikti tokių reiškinų, kaip atskyrimas vienos ar kelių planetų? Atsakymą į šį klausimą davė paskutiniaisiais metais atomo branduolio fizika.

BRANDUOLIO REAKCIJOS SAULĖS GELMĖSE.

Giliai Saulės gelmėse nuolat vyksta nuostabūs procesai, taip vadinamosios branduolio reakcijos. Jų esmė tokia: mūsų Saulės milžiniškasis kūnas beveik per pus susideda iš vandenilio; iš vandenilio atomų branduolių aukščiausių temperatūrų įtakoje atsiranda nauji, sunkesni kitos medžiagos—helijaus atomai. Šį procesą grubiai galima palyginti su degimu. Saulės gelmėse yra lyg milžiniška krosnis. "Degalas" šioje krosnyje yra vandenilis, o "degimo" produktas—helijus.

Šio nuolatinio "degimo" pasekmėje milžiniškoji Saulės krosnis "apkurena" visą Saulės rutulį, o nuo jo į visas puses išsiplatina didžiausias kiekis šilumos, kurios dalį pagauna žemė ir sunaudoja gyvulių bei augmenijos pasaulio reikalams.

Tolimoje praeityje branduolio reakcijos ant Saulės, kaip manoma, buvo ypatingai audringos, ir jų pobūdis keitėsi priklausomai nuo to, kokia medžiaga būdavo katalizatorius, vei-

kiantis j vandenilio pasikeitimā helijum. Darbar tokiu katalizatorium, t. y. elementu, kuriam esant tik ir jvyksta reakcija, yra grynanglis. Jo artimiausias pirmtakūnas buvo kitas elementas—boras, o dar seniau litijus, berilijus.

Kadaise Saulē nebuvo rutulio pavydalo kūnu, bet dėl greito sukimosi apie savo ašį pasidarē pailgo pavydalo, panaši į milžinišką kriaušę. Štai tada ir atsiskyrē nuo Saulės keletas jos palydovų, t. y. palyginti su ja nedidelių kūnų, vadinamų planetų.

Mes aprašėme planetų atsiskyrimo procesą nuo Saulės pačiais stambiausiais bruožais. Šio grandiozinio planetų atsiradimo proceso smulkmenos tuo tarpu mums ne visai aiškios, bet tai, ko mes dar nežinome šiandien, būtinai žinosime rytoj. Mokslas niekuomet nesustoja savo pergalingame žygiavime pirmyn.

ZEMĖ TOLIMOJE PRAEITYJE.

Kaip gi atrodē Žemē po atsiskyrimo nuo Saulės? Matyti, tai buvo smarkiai įkaitintas kūnas. Toli gražu ne iš karto ji ataušo ir apsklėjo atmosferos sluoksniu.

Žemės pluta sukietėjo maždaug prieš du milijardus metų; jokių būdu ne anksčiau. Žemės amžius palyginti tiksliai nustatomas iš urano ir radijumo švino kiekio kalnų uolienoje. Pačios seniausios tokios uolienos (rytų Kanadoje) turi 1230 milijonų metų amžiaus. Karelų Suomų TSR yra beveik tiek pat senų uolienų.

Žemės pluta sukietėjo, kaip manoma, per kelias dešimtis milijonų metų. Ji traukėsi daugelį milijonų metų, sudarydama tai banguočių kalnų virtines, tai milžiniškas daubos, ir didžiausi sausžemio plotai patvindavo. Taip dėl grynai natūralių priežasčių susidarē pirmieji žemynai, jūros ir okeanai.

KAS LAUKIA MŪŠŲ PLANETOS ATEITYJE?

Žemės ataušimo procesas vyksta ir vyks toliau, bet vyksta jis labai lėtai. Vis dėlto kartą ateis, matyti, laikas, kai Žemė visiškai atauš.

Ar tai reikš gyvybės galą Žemėje? Žinoma, ne. Viršutiniai Žemės sluoksniai, kurių dėka pirmoje eilėje Žemėje palaikoma gyvybė, šilimos daugiausia gauna iš Saulės. Reiškia, kol šildys Saulė, jokio realaus pavojaus gyvybei mūsų planetoje nėra. O Saulės užtekas dar il-

gam. Amerikiečių fizikas Beta, nustatęs priežastį milžiniškam šilimos kiekio atsiradimui Saulės gelmėse, nurodo, kad dar 30 milijardų metų Saulė mums duos tiek pat šviesos ir šilimos, kiek duoda dabar. Iš to seka—mūsų Saulė dar labai jauna. Ji nepragyveno, gali būti, ir pusės savo "gyvenimo." Šiuo metu ji dar neaušta ir gyvena normalų, pilnakraujų gyvenimą. Todėl mums rūpintis dėl jos ateities, o taipgi dėl Žemės ateities kol kas nėra pagrindo.

Bet ar negali, vistik, su mūsų planeta atsitikti kokių netikėtų staigmenų, pavyzdžiui, jos susidūrimas su tais ar kitais dangaus kūnais, sakysim, su kometa? Tokie susidūrimai, žinoma, galimi. Vis dėlto jie jokio pavojaus mums nesudaro. 1910 metais Žemę praėjo pro astronomijos istorijoje žinomos Galejo kometos uodegos kraštą. Bet nieko baisaus čia neatsitiko ir negalėjo atsitikti. Kometos susidaro iš praretintų dujų ir meteorinių dulkių. Todėl jos nepavojingos Žemei, turinčiai tokius storus "šarvus," kaip Žemės atmosfera. Komėtų meteorinės dulkės, dėl jų didelio praretinimo, negali prasiskverbti toliau aukštųjų stratosferos sluoksnių.

Ar negali iš pasaulio erdvės atlėkti pas mus meteoritas, t. y. akmenis, geležies masė? Ir tai galimas dalykas. 1908 metais Sibire nukrito toks "akmenukas" visai padoraus svorio, apie 2.200 tonų! Jis apgriovė miškingos vietovės plotą 10—15 kilometrų radiusu ir smarkiai sukrėtė Žemę. Jo smūgis buvo jautiamas už daugelio tūkstančių kilometrų. Bet šio smūgio pasekės, kaip matome, nereikšmingos.

Tokių būdu, visoki beprasmiški gandai, kurie laikas nuo laiko pasklinda pas tamsius žmones, esą nuo Saulės atitrūkęs gabalas ir lėkias į mus, gandai apie kažkokį akmenį, kuris nukrisiąs ir sugriaušias Žemę, neturi jokio pagrindo.

Gi kartais klausiami: ar negali Žemė iššokti iš savo orbitos? Ne, to taip gi negali būti. Vidutiniškai Žemės atstumas nuo Saulės mažai keičiasi, ir jos orbita, kaip ir kitų planetų orbitos, lieka beveik pastovi. Planetų orbitos, kaip sako žinomas amerikiečių astronomas Braunas, mažai pasikeičia per milijonus metų.

Vis dėlto per labai milžinišką laikotarpį, pavyzdžiui, per vieną bilijoną metų, t. y. milijonas padaugintas iš milijono, planetų orbitos

(Tąsa ant 121 pusl.)

50-METINĖ RADIO SUKAKTIS

Aleksandrą Popovą Prisiminus

(Medžiaga iš akademiko Aleksandro Fortušenko etudo)

DR. A. PETRIKA.

Nežiūrint didžiulių karo reikalų ir slėgiančių pokarinių rūpestių, Sovietų Sąjunga randa laiko ir ištekliaus atžymėti savo užsitarnavusių piliečių reikšmingas sukaktis. Gegužės mėnesio 7-ji diena paskelbta esant *Radijo Diena*, kuri bus švenčiama kas metai Sov. Sąjungoj, nes 1895 m. geg. 7 d. rusų fizikas ir elektro-

tro-magnetinių bangų teorijose. 1883 m. jisai buvo paskirtas Kronštato Laivyno Akademijos fizikos profesorium.

Studentavimo metu, Aleksandras Popovas daugiausia laiko skyrė toli siekiančiom bevielinio telegrafo problemom išryškinti. 1895 m. balandžio 25 d. jisai skaitė Rusų Fiziko-Cheminės Draugijos nariams referatą, kuriame išdėstė savo išradimą. Sekamais metais jam pavyko išsiųsti savo aparato pagalba, trumpą žinią — du žodžiu! Tai buvo *pirmoji istorijoj žinoma radijograma!* 1897 m. jam pavyko susikalbėti su laivu, esančiu Baltijos jūroje. Pirmoji aiški nauda iš Popovo išradimo buvo ta, kad jo radijogramos pagalba išgelbėta būrys žvejų, kuriuos ledo lytis buvo nunešusi toli į Baltiją.

Aišku, kad Aleksandras Popovas išrado *pirmąją* radijo aparatą. Žinoma, tai buvo gana šiurkštus tvarinys, reikalaujantis daug patobulinimų. Ir Popovas būtų savo išradimą patobulinęs, jeigu tikėtai būtų turėjęs reikiamom studijom pakankamai ištekliaus. Tačiau caro valdžia pasirodė šia kryptim tikra ignorantė, neįvertino toli siekiančio Popovo išradimo. Lyg juokui, laivyno ministerija paskyrė tiktai 300 rublių šiam reikalui, kuriam reikėjo dešetų tūkstančių rublių! Dėlto visas tolesnis gilinimosi darbas buvo nutrauktas. Ta Rusų valdžios apatija pasinaudojo italas Guglielmo Markoni ir, kiek patobulinęs Popovo aparatą — 1896 m. paskelbė būk jisai išradęs bevielinio telegrafo mašiną, kurią ir užpatentavo (Anglijoj). Tačiau nešališka mokslininkų komisija, dar gyvam Popovui esant, pasiremdama jai patiektais duomenimis, pripažino, jog išradimo garbė priklauso ne Markoniui, bet Popovui. Dėlto šiemet Sov. S-ga nori atžymėti šią taip svarbią 50-metinę sukaktį.

1901 m. Aleksandras Popovas buvo paskirtas Peterburgo Elektro-Technikos Instituto fizikos profesorium. Po keturių metų jis tapo minėto Instituto direktorium. Tačiau nuo sun-

ALEKSANDRAS POPOVAS

technikas Aleksandras Steponovičius Popovas paskelbė pasauliui išradęs *pirmąją* radijo priimtuvą, elektro-magnetines bangas pagaunančią anteną. Taigi šiemet sukančia lygiai 50 metų nuo to garsaus išradimo. Savo aparato pagaminimui Popovas pasinaudojo Faraday'aus, Maksvello, Hertzo ir kitų paskilbusių fizikų teoretiniais darbais.

Aleksandras Popovas gimė Uralų kalnuose, Sibire, 1859 m. kovo 9 d. Baigęs Peterburgo (dabartinio Leningrado) Universitetą, jis dar tūlam laikui pasiliko fizikos departamente ir tęsė pradėtas studijas, gilinosi painiose elek-

kaus darbo jo sveikata smarkiai pašlijo ir 1906 m. sausio mėn. 13 d. — jisai mirė! Jo darbo pagerbimui Sov. S—gos vyriasybė ne tik paskelbė gegužės mėn. 7-tą dieną Radijo Diena, bet dar nutarė pastatyti Leningrade jam paminklą ir Goglando saloj (Suomijos įlankoj) — kur Popovas buvo įsirušęs pirmąją radijo stotį — obeliską. Be to, Sov. S—gos vyriasybė kas metai duos Aleksandro Popovo vardo aukso medalį sovietiniam, ar kuriam kitam, mokslininkui už naują išradimą, ar šiaip pasižymėjimą, radijo srityje.

Priešrevoliucinėje Rusijoje radijas buvo mažai žinomas, nes tos šakos pramonės ten beveik nebuvo, jeigu neminėti tūlų mažų radijo dirbtuvėlių, priklausančių anglams ar vokiečiams. Transliavimo stočių buvo mažai, o ir tos labai silpnos.

Tačiau 1917 m. spalio mėn. socialinė revoliucija revoliucionizavo ir to krašto radiją. Leninas pripažino radiją, kaip nepaprastai didelės vertės propagandos, švietimo ir organizavimo įrankį, kuriuo lengvai galima pasiekti plačiąsias mases. Jo kalba "šūkis į žmones", transliuota 1917 m. lapkričio mėn., pasiekė milijonus klausytojų. Tai buvo pirmoji kalba, transliuota oro bangomis.

Leninas buvo didelis radijo pionierių draugas. Jisai nuoširdžiai rėmė visas pastangas padaryti radiją, tą "laikraštį be popierio ir be ribų," — prieinamą milijoninėms masėms. Jo inspiruota Nižni-Novgorodo laboratorija 1919 m. pagamino vandeniu vėsintus, su vario anodais, galingus radijo vamzdžius (tubes). Ta pati laboratorija 1922 m. įruošė Maskvoje 12-kos kilovatų moduliuto voltažo to meto pajėgiausią transliavimo stotį. Buvo žymiai išplėsta radijo pramonė, kuri pagamino šimtus tūkstančių priimtuvų.

1929 m. Maskvoje buvo pastatyta 100-to kilovatų stotis, o 1933 m. jos jėga iškelta iki 500 kilovatų. Prieš pat antrąjį pasaulinį karą, Sov. S—gos radijo pajėgumas pralenkė visų kitų šalių radiją. Stalino įsakymu eidami, Sov. S—gos inžinieriai šio patriotinio karo metu Maskvoje pastatė vidutinio ilgio bangų moderniausią ir galingiausią radijo stotį visame pasaulyje. Jau pirmojo penkmetinio plano metu radijo stočių skaičius pakilo nuo 57 iki 88. Dabar gi Sov. S—goj yra daugiau 100 radijo stočių, transliuojančių kasdien 70-tia skirtingų kalbų, sujungtų su daugiau 5,000,000 pri-

imtuvų. Sekamais metais numatoma turėti ne mažiau 8,000,000 priimtuvų.

Radijo televizijos sritis, kurios centrai yra Maskvoje ir Leningrade, irgi smarkiai patobulinta. Radijo komunikatų kiekis Sov. S—goj pakilo 22 kartų; jų persiuntimo greitis irgi žymiai padidėjo. Per pastaruosius 25 metus Sov. S—ga išlaikė *pirmąją vietą* radijo pajėgumo dirvoje. Sovietiniai mokslininkai yra pionieriai ir ultra-trumpų transliavimo bangų srityje.

Nepaprasto dėmesio verta sovietinių technikų pažanga ir *telefoto* lauke. Vidutinio dydžio atvaizdą dabar galima atsiųsti iš Maskvos į New Yorką per 15 minučių, nežiūrint didelio tolio ir nepalankių kelionės sąlygų (radijo bangoms tenka eiti pro šiaurinį polių).

Šio karo metu radijas vaidino ir vaidina labai svarbų vaidmenį. Tūkstančiai lėktuvų, tankų ir šiaip armijos bei laivyno vienetų yra sujungta radijo aparatais. Centrinės komandos įsakymai gali pasiekti karinius vienetus per keletą minučių. Visa tai reikalinga dabartiniam kariuomenės judrumui, jos judėjimo lankstumui.

Šių dienų radijas užima nepavaldžiamą vietą kiekvienos šalies bei tautos kultūriniame, ekonominiame ir politiniame gyvenime. Be radijo žmonės pasijustų esą lyg be ausų ar be akių. Visa jų gyvenimo centrinė greito susiekimo sistema siurtų. Atmenant tai, juo labiau reikia vertinti Aleksandro Popovo išradimą!

Kaip Atsirado Mūsų Žemė

(Tąsa nuo 119 pusl.)

gali pasikeisti, ir Saulė nustos šildžiusi ir šviesti taip šviesiai, todėl kad ir ji pati per šį laiką vis auš. Tada ir žemė visiškai atauš.

Nėra abejonų, kad iki to laiko žmonės tiek išmoks pažinti gamtos jėgas, tiek išmoks jos dėsnius ir išstobulins savo techniką, kad sugebės gauti ir panaudoti atomų vidutinę energiją žemėje ir nepriklausys nuo Saulės energijos.

DIDŽIAJAM KOVOTOJUI PAMINĖTI

R. ŠARMAITIS

Lygiai prieš dešimtį metų, 1935 m. vasario 17 d., Maskvoje mirė mienas tauriausiųjų lietuvių tautos sūnų, nenuilstamas kovotojas dėl liaudies teisių, ištikimas bolševikas Vincas Mickevičius-Kapsukas. Sunku rasti mūsų

VINCAS MICKEVIČIUS-KAPSUKAS

tautiečių tarpe asmenį, kuris visą savo ilgoką amžių su tokiu atsidėjimu ir tokiu pasiaukojimu būtų kovojęs dėl liaudies išvadavimo iš išnaudotojų jungo, dėl šviesesnės ateities savo mylimai Lietuvai.

V. Kapsukas gimė 1880 metų kovo 26 dieną Vilkaviškio apskr. Mokėsi Marijampolės, o vėliau Mintaujos gimnazijoje.

Dar būdamas trečioje Marijampolės gimnazijos klasėje Kapsukas susiriša su lietuvių tautinio demokratinio judėjimo dalyviais ir pradeda skaityti tais laikais caro valdžios draudžiamą lietuvišką literatūrą. Už šitą dalyvavimą tautiniame demokratiname lietuvių judėjime jis ir buvo pašalintas iš Mintaujos gimnazijos, be teisės stoti į bet kurią kitą Rusijos mokyklą.

Trokšdamas vis dėlto baigti pradėtąjį mokslą, Kapsukas 1901 m. rudenį vyksta į Šveicariją, stoja laisvu klausytoju į Berno universitetą, filosofijos fakultetą ir tuo pat metu vis aktyviau įsitraukia į socialistinį judėjimą, į kovą dėl darbo žmonių reikalų.

1904 m. su grupe savo draugų jis pradeda leisti moksleiviams skirtą laikr. "Draugas" ir kuria organizaciją, kuri 1905 m. pasivadina "Lietuvių socialdemokratų darbininkų partija," tuo pabrėždama savo darbininkišką pobūdį, priešingai Lietuvos socialdemokratų partijai, kuriai priklausė ir daug nedarbininkų. "Draugiečiai" išplėtė gana intensyvų darbą Suvalkijos žemės ūkio darbininkų tarpe. 1905 m. vasarą per Suvalkiją praeina šių darbininkų streikų banga. Kapsukas buvo vienas aktyviausių streikų vadovų. Nors tie streikai ir nedavė žemės ūkio darbininkams kiek žymesnių ekonominių-laimėjimų, bet politinė jų reikšmė buvo labai didelė: pirmą kartą Lietuvos istorijoje į kovą dėl savo teisių įsitraukė platūs kaimo darbo žmonių sluoksniai—žemės ūkio darbininkai, kumečiai ir buočių bernai. Šioje kovoje jie pajuto savo jėgą ir mokėsi organizuoti ginti savo reikalus.

1905 m. vasaros pabaigoje Lietuvių socialdemokratų darbininkų partija susijungia su Lietuvos socialdemokratų partija ir Kapsukas įeina į Lietuvos socialdemokratų partijos Centro Komitetą — pradeda veikti nelegaliai. Jis važinėja užsienin, spausdina ten atsišaukimus

prieš caro valdžią ir gabena į Lietuvą. Ne kartą jis vežė per sieną ir ginklus revoliucionieriams.

1905 m. pabaigoj Kapsukas areštuojamas ties Marijampole. Suimtas jis buvo su svetimu Jaks-Tiro pasu ir tuo vardu pasodintas į Suvalkų kalėjimą. Sėdėti jam čia neteko ilgai. Artimi Kapsuko draugai suorganizavo užpuolimą kalėjimo ligoninės, kur buvo paguldytas susirgęs Kapsukas, ir išvadavo jį iš ten.

Atgavęs laisvę Kapsukas, nepaisydamas stiprėjančios reakcijos ir gresiančio pavojaus, vėl pasineria į revoliucinį darbą. Jis redaguoja legalius Lietuvos socialdemokratų laikraščius "Naująją Gadynę" (1906 m.) ir "Skardą" (1907 m.), leidžia darbininkiską kalendorių ir aktyviai dalyvauja darbininkų judėjime. Caro valdžios cenzūra daug šių leidinių konfiskavo, bet Kapsuko rūpesčių daugumą sukonfiskuotų leidinių pasiseka išsaugoti nuo sunaikinimo ir išplatinti darbo žmonių tarpe.

1907 m. pavasarį Vilniuje Kapsukas vėl areštuojamas. Jį išduoda caro žvalgybos agentas, būsimasis Lietuvos žemės ūkio ministeris Jonas Aleksa. Šį kartą Kapsukas nuteisiamas ilgiems metams kalėti. Išstisus 7 metus jis kalinamas Suvalkų, Varšuvos, Vladimiro kalėjimuose. Čia susitiko su eile bolševikų partijos narių, jų tarpe su būsimuoju Tarybų Rusijos pilietinio karo laikų karvedžiu M. Frunze. Pokalbiuose su bolševikais, ginčiuose su menševikais ir eserais bręsta Kapsuko marksistinės pažiūros — jis vis labiau artėja prie bolševikų.

Savo kalėjimo pergyvenimus Kapsukas aprašė beletristiniu stiliumi parašytuose apsakymuose, kurie 1920 m. Amerikoj buvo išleisti atskira knyga vardu "Caro kalėjimuose."

1913 m. V. Kapsukas, atlikęs katorgą, buvo ištremtas Sibiran, į Jenisejaus guberniją, kur susitiko su žymiu bolševiku J. Sverdlovu. Iš Sibiro jis susirijo su užsieny gyvenusiais draugais, kurie prisiuntė jam pinigų drabužiams ir kelionei. Netrukus jis iš ištremimo pabėgo.

Atsidūręs 1914 m. pradžioj Tilžėje, Kapsukas vėl pradėjo ieškoti ryšių su socialdemokratinėmis organizacijomis, vėl įsitraukė į revoliucinį judėjimą. Tarp kita ko jis dirbo kurį laiką Rygos lietuvių darbininkų tarpe ir padėjo jiems leisti artimą bolševikams laikraštį "Viltį".

Tilžėje Kapsukas vos vėl nepakliuvo į policijos rankas. Buvęs socialdemokratų partijos narys, likęs renegatu ir kaizerinės policijos agentu, o dar vėliau žymus buržuazinės Lietuvos veikėjas Vanagaitis, pamatęs Tilžėje Kapsuką, pranešė apie tai policijai. Tik laiku išpėtas jis pasišalino iš buto, kur po 5–10 minučių atvyko policija ir nieko neberado. Kapsukas išvažiavo į Karaliaučių, o iš čia į Krokuvą, tuo laiku buvusių Austrijoje. Iš Krokuvos Kapsukas ne kartą važinėjo pas netoliese (Zakopanė) gyvenusį Leniną, ir su pasigėrėjimu klausėsi jo pamokymų.

1914 m. prasidėjus pirmajam pasauliniam karui, Kapsukas išvažiuoja šveicarijon, į Ciurichą, kur taip pat bendravo su bolševikais ir tarp kitko klausėsi Lenino pranešimo emigrantų susirinkime apie "Imperialistinį karą ir socialdemokratijos uždavinius".

Bendravimas su bolševikais Leninu, Frunze, Sverdlovu ir kt. palieka gilius pėdsakus V. Kapsuko nusistatyme. Atvykęs 1915 m. į Škotiją, Kapsukas leidžia lietuvių darbininkų socialistų laikraštį "Rankpelnį" ir LSDP Užsienio Biuro organą "Socialdemokratą," kuriuose karo klausimu aiškiai remia bolševikų nusistatymą (apie imperialistinio karo pavertimą pilietiniu karu). Iš Anglijos (Londono) Kapsukas rengiasi vykti į Lietuvą, bet techniškos kliūtys priverčia jį atsisakyti nuo šio sumanymo.

Atvykęs 1916 m. rudenį į Ameriką, Kapsukas redaguoja lietuvių socialistų laikraščius "Kovą" ir "Naująją Gadynę," kuriuose taip pat aiškiai kovoja prieš nuėjusius imperialistams tarnauti socialistus, vadinamus socialpatriotus ir pasisako už revoliucinę išeitį iš imperialistinio karo.

1917 m. po vasario revoliucijos Kapsukas atvyksta iš Amerikos į Petrogradą ir čia įsijungia į bolševikų partijos veikimą, dirbdamas daugiausia lietuvių tarpe. Jis redaguoja pradėjusį Petrograde eiti lietuvių bolševikų organą "Tiesą" ir aktyviai dalyvauja kovoj prieš menševikus lietuvių darbininkų eilėse. Daugeis Kapsuko išauklėtų lietuvių bolševikų vėliau buvo aktyviais darbuotojais 1919 m. Tarybų Lietuvoj.

Po spalio revoliucijos Kapsukas, kaip Gatčinos fronto komisaras, dalyvauja pilietiniame kare kovoj prieš baltgvardietį generolą Krasnovą, o vėliau paskiriamas komisaru lietuvių

reikalams prie Tarybų Rusijos Liaudies Komisarų Tarybos Tautybių Komisariato, vadovaujamo Stalino. Rūpinimasis karo tremtinių reikalais, propagandinis spaudos ir partinis darbas, rengimas ir siuntimas partinių darbuotojų drauge su grįžtančiais į Lietuvą karo pabėgėliais — štai tas darbas, kurį Kapsukas dirbo 1918 m.

Kai 1918 m. lapkričio revoliucija Vokietijoje nuverčia kaizerį, Kapsukas nelegaliai važiuoja į tada dar vokiečių okupuotą Vilnių vadovauti kovai dėl tarybų valdžios Lietuvoje. Kaip vienas aktyviausių revoliucionierių, Kapsukas Vilniuje tuojau kooptuojamas į senesniai susikūrusios Lietuvos ir Baltarusijos komunistų partijos Centro Komitetą. Kai 1918 m. gruodžio pradžioje buvo sudaryta Laikinoji Lietuvos revoliucinė darbininkų ir valstiečių vyriausybė, Kapsukas buvo išrinktas jos pirmininku. Ugningais Kapsuko parašytais manifestais žodžiais laikinoji vyriausybė paskelbė, kad "vokiečių okupacijos valdžia Lietuvoje nuo šiol panaikinta", kad "visa valdžia pereina į Lietuvos darbininkų, ūkezių ir mažųjų deputatų Tarybų rankas".

Laimėjus Lietuvoje proletarinei revoliucijai 1919 m. sausio mėn. V. Kapsukas paskiriamas Lietuvos TSR Liaudies Komisarų Tarybos pirmininku, o 1919 m. vasario mėn., susikūrus Lietuvos ir Baltarusijos TSR (Litbel)—Lietuvos ir Baltarusijos TSR LKT pirmininku. Tuo būdu Kapsukas buvo pirmasis išsivadavęs 1918—1919 m. Tarybų Lietuvos vyriausybės vadovas.

Kapsuko vadovaujama Tarybų Lietuvos vyriausybė 1918—1919 m. vedė sėkmingą kovą su okupantais vokiečiais, neleidama jiems atsisitraukiant išgabenti iš mūsų krašto Lietuvos turtą. Kapsukas uoliai dirbo organizuodamas Vilniaus pulką, karinį tarybų vieneta, kuris vėliau suvaidino didelį vaidmenį Tarybų Lietuvos gynybe nuo užsienio imperialistų ir pirmiausia nuo kaizerinių vokiečių okupantų.

1919 metų balandžio-rugpjūčio mėn. užsienio interventams drauge su lietuviškosios buržuazijos ginkluotųjų dalių pagalba pavyko pasmaugti dar nesustiprėjusią Tarybų Lietuvą. Kapsukas skaudžiai pergyveno šį tarybų valdžios ir visų Lietuvos darbo žmonių pralaimėjimą. Tačiau ir sunkiomis pralaimėjimo valandomis Kapsukas neapleidžia Lietuvos darbo žmonių. 1920-21 m. jis dirba lenkų legijonų

okupuotame Vilniuje partinį darbą nelegaliai. Bedirbdamas pagrindėje sunkiai suserga — paastrėjo kalėjimuose gautos džiūvos procesas ir, partijos įsakytas, Kapsukas iš Vilniaus išvažiuoja į Maskvą.

Po to, Kapsukas iki pat savo mirties dirba vadovaujamąjį darbą Lietuvos Komunistų Partijoje.

Kapsukas buvo vienas Lietuvos Komunistų Partijos kurėjų ir vadų. Jis nuo 1918 m. iki pat mirties jos Centro Komiteto narys, nuolatinis mūsų partijos suvažiavimų ir plenumų dalyvis. Drauge su tuo jis redakcijų narys visų svarbiausių lietuvių darbininkų laikraščių: "Kibirkštis" (1924—1926), "Komunistas", "Balsas" (1928—1933), "Priekalas" (1931—1938). Šiuose laikraščiuose savo straipsniais Kapsukas mokė Lietuvos darbo žmones kovos dėl darbo žmonių išsivadavimo iš išnaudotojų jungo. Dirbdamas partijoje, Kapsukas mokė mūsų partijos narius aukštai laikyti partijos vardą, kovoti su visokiais nukrypčiais, mokė partijos narius palaikyti glaudžius santykius ne tik su darbininkais, bet ir darbo valstiečiais, su buržuazinės Lietuvos kareiviais, su inteligentais.

Kapsukas parašė daugelį politinio turinio knygelių, jų tarpe ir stambias studijas, pav., "Kova dėl tarybų valdžios Lietuvoje 1918—1919 m." Be politinio turinio knygelių ir staipsnių, Kapsukas yra parašęs eilę straipsnių grožinės literatūros temomis ir pats mėgino beletristinius kūrinius rašinėti.

Paskutiniaus savo gyvenimo metais Kapsukas daug dėmesio savo publicistiniuose raštuose skiria kovai prieš hitlerizmą ir smetonių fašizmą. Jis puikiai suprato, kad įsigalėjęs Hitleris anksčiau ar vėliau pradės savo kraujo žygį prieš kaimynines tautas ir, visų pirma, prieš Tarybų Sąjungos tautas. 1934 m. "Priekalo" 8 Nr. Kapsukas mokė Lietuvos komunistus: "Komunistai turi aiškinti darbo masėms, kokį nematytą skurdą, vargą, išnaudojimą ir beteisę atnešę hitlerizmas Vokietijos darbo masėms ir ką neša jis kitoms šalims. Pasinaudodami faktais, komunistai turi įrodyti, kad hitlerizmas yra šiandien didžiausias pasaulinis darbininkų klasės ir visų darbo žmonių priešas, viduramžinės reakcijos nešėjas, bauriausias imperialistinio karo kurstytojas, ir užtat prieš jį turi būti vedama kuo griežčiausia kova."

Kapsukas nekartą savo raštuose įspėjo, kad hitlerinė Vokietija ketina pagrobti Lietuvą ir visą Pabaltijį. Dar 1934 m. "Priekalo" Nr. 5, jis rašė: "Vokietijos imperialistai iš visų jėgų rengiasi užgrobti Pabaltijį, o pirmiausia Klaipėdos kraštą", kad "Vokietijos imperialistai rengiasi jų nepriklausomybę ir neliečiamybę sumindžioti... Fašistinė Vokietija vis labiau parodo savo plėšrusius nagus, nukreiptus į rytus. Tik didžiausi bukapročiai gali dabar tikėti taikia Vokietijos imperialistų politika". Tolimesnė įvykių eiga puikiai patvirtino šias Kapsuko išvadas.

Su didžiausiu pasipiktinimu Kapsukas smerkia lietuvių tautos išdavikus fašistus, kurie visa savo politika stengiasi padėti Hitleriui pagrobti Lietuvą. Tais hitlerininkų agentais Lietuvoje buvo voldemarininkai, kubiliūninkai ir kiti išgamos, ruošę dirvą hitlerinei Lietuvos okupacijai. Kalbėdamas apie 1934 m. ruošą Voldemaro ir Kubiliūno putę, Kapsukas 1934 m. "Priekalo" Nr. 7 rašė: "Be abejonės, už voldemarininkų nugaros stovi vokiečiai hitlerininkai, kurie stengiasi įsistiprinti Lietuvą ir visam Pabaltiję, kad juo lengviau

būtų pulti TSRS." O juk tie patys išgamos, viešai demonstravę po Kauną hitlerines uniformas, rengę už hitlerininkų pinigų putę, dabar sudaro lietuviškųjų hitlerininkų kadrus, kurie iš kailio neriasi, kad pasitarnautų hitleriniams galvažudžiams ir sutrukdytų normalią darbo sąlygų sugrąžinimą išvadotoj Lietuvoj.

Kapsukas, visą savo gyvenimą kovojęs dėl tarybų valdžios, nesulaukęs savo idealų įsikūnijimo dienos. Lygiai prieš 10 metų nustojo plakusi jo kilni širdis. Lietuvos darbo žmonės, Lietuvos komunistų partijai Kapsuko mirtis buvo skaudus nuostolis.

"Juo labiau skaudus, — rašė po jo mirties grupė artimesnių Kapsuko bendradarbių, — kad drg. Kapsukas buvo ne tik mokytojas, bet kartu ir nuoširdus vyresnysis draugas, kuris mokėjo draugiškai atjausti, padėti, pamokyti. Draugas Kapsukas buvo griežtas bolševikas, aštrus kritikas atskirų klaidų atveju to ar kito draugo tarpe, tačiau toji jo kritika buvo draugiška, pamokinti, pataisanti, padedanti geriau atlikti uždavinius..."

Vasara

Švies saulutė, aš skrajojusi
širmu žirgu vieškeliais.
Vėtroms kančią atiduosiu,
Mano laimės nieks neteis.

Rytą skrisiu su plaštakėm
Prie gėlių mylimų,
Išbučiuosiu gražiaakes:
Bus vis viena—jos ar tu.

O vidurdienį aistringą
Pasitiksiu ten miške,
Kur paparčiai stebūlingai
Žydi Joninių nakčia.

Ten jauku taip ir tiek sirpsta
Žemuogių gražių, gardžių.
Aš jų dvigubai priskinsiu
Ir manysiu: skynei tu.

Ir laiminga aš klausysiu
Aido skambančių dainų,
Nors toli tu, aš sakysiu—
Mano meilę girdi tu!

Regina.

Vilniaus Džiaugsmas

Džiūsta gėlės išmintuos darželiuos sesių,
Vien tik panerių lankose virpa svėrės.
Tyli, skausme, mum tiek metų virkdę dvasią:
Vilnius šiandie kraujo priešų prisigėrė!

Kaip kada, nuo kardo Vytauto narsuolių,
Vokiečių krauju žemelė mūs pabrinko.
Kliūčių nēr raudonarmiečių liūto šuoliui:
Jie pro Vilnių jau Berlyno žengia linkui.

Kaip radastom mum pražydo Vilniaus miestas:
Vėlei vėliauom pasipuošė šiai šventei.
Iš kapų tėvai pakirdę giesmę giesta,
Džiaugsmo dainą giesta žmonės prisikentę.

Išvarytas piktas priešas laukais Vilniaus,
Išvarytas, kad niekad nebegrįžtų,
Kad laisvai klestėtų mintys mūsų kilnios,
Kad tarybinis tvirtėtų mūsų ryžtas.

Po Smolensko ir po Minsko Vilnius šiandie—
Stalino naujoji pamoka grobikam.
Lietuvos čionai likimas išsisprendė.
Sen dainų! Sen džiaugsmo ugnį ir vainikų!

Lindas Gira.

ROMĖNAS ROLANAS IR JO KŪRYBA

Didis Humanistas, Kovotojas už Laisvę Žmonijos.

JONAS KAŠKAITIS

Šių 1945 m. pradžioj, sulaukęs 79 savo amžiaus metų, savo gimtojoj Francūzijoje, numirė pasaulinio masto žmogus. Ir visas pažangusis demokratinis pasaulis—visi, kam tik yra brangi laisvė, teisybė ir civilizacija, gedi ir liūdi dėl Romėno Rolano mirties.

ROMAIN ROLLAND

Romain Rolland buvo brangus visam laisvę mylinčiam pasauliui. Visą savo ilgą ir turiningą gyvenimą praleidęs nuoseklioje kovoj dėl žmonijos laisvės, dėl geresnės santvarkos—be išnaudojimų, be karų,—jis visiems mums buvo tarytum mylimas tėvas, arba vyresnysis brolis, arba ištikimas draugas.

Rolaną tūli jo mokiniai ir sekėjai praminė “pasaulio sąžine,” “budriąja protaujančių žmonių sąžine.” Tai tiesa. Ir da daugiau. Rolanas buvo taurusis jaunimo įkvėpėjas. Jis buvo trimto šūkis abejingiems žmonėms, kad pasisaugotų grėsiančio pavojaus. Jis buvo atkaklus kovūnas, sutraukęs sąvėsi įsiutusių priešų ugnį. Jis buvo skardus balsas, be perstogės šaukęs visus žmoniją mylinčius žmones jungtis krūvon ir tvirtai laikytis, niekad neabejojąs apie galutinę pergalę.

Toksai žmogus pasilieka nemirtingas, nes jis paliko savo antspaudą visame kovingame judėjime, širdyse ir protuose ištisų milijonų kovingųjų darbininkų ir intelektualų.

Romain Rolland gimė 1866 m. sausio 29 d., nedideliame senam Burgundijos (Francūzijos provincijos) mieste *Clamecy*. Tasai miestas buvo tuomet rami vieta, kur gyvenimas šliaužė sau vienodai ir lygiai.

Rolanai buvo garbinga vidurinės klasės šeima. Mėčiuko Romėnuko tėvas buvo advokatas, įžymus savo miesto pilietis. Rūpestinga motina pašventė visą savo energiją ir laiką, kad gražiai užaugintų dvejetą savo vaikų: liekną, gležnutį Romėnuką ir jaunesnę jo sesytę Magdūtę. Tėvo gyslonis tekėjo greitas jojo kovingųjų prabočių kraujas, užgrūdėtas revoliucijos ugnyje.

Pirmieji Romėnuko vaikystės metai prabėgo šešėliuose pralaimėto su vokiečiais 1870 metų karo. Aplinka buvo pilka ir neįvairi. Tačiau jautrią vaikiuką sielą iš pat mažumės pagavo grožio ir muzikos aistra. Labai anksti suprato jis galybę muzikos, tos tarptautinės kalbos be žodžių, tos galingos jausmų organizuotojos ir sielų jungėjos.

Pirmutines pamokas ant fortepijono suteikė jam motina. Iš muzikos garsų jis išmoko sau sukurti platų jausmų pasaulį, toli prašokusį siauras tautines ribas. Lengvai supratęs ir uoliai persiėmęs klasiška francūzų kompozitorių muzika, jis taipgi džiaugsmingai la-

kiojo ir po kitų tautų muzikinius horizontus.

Štai kaip Rolanas aprašė paskiau šitokį savo nusiteikimą: "Mes turėjome keletą senų vokiškų muzikos knygų. Vokiškų? Argi aš žinojau to žodžio reikšmę? Mūsų pasaulio daly, aš manau, nė vienas niekad nebuvo matęs vokiško... Aš varčiau senos knygos lapus, mągindamas notas ant fortepijono... ir šitie upeliai, šitie melodijos upeliukai, ką laistė mano širdį, skendo į alkaną žemę, kaip ir lietūs susigeria į dirvą. Džiaugsmas ir skausmas, geismai ir sapnai Mocarto ir Beethoveno pasidarė kūnu mano kūniui ir kaulu mano kaulams. Aš esu jie, o jie yra aš... Kiek aš jiems skolingas! Kada aš, vaiku būdamas, sirgau, ir mirtis regėjosi arti, Mocarto melodija sergėjo mano priegalyje, tartum meilužė... Paskiau, abejonės ir nusiminimo antplūdžiais, Beethoveno muzika atgaivindavo manyje amžino gyvenimo žiežirbas. Kada tik aš pasijuntų nuvargęs dvasioj, kada tik man alpsta širdis, aš kreipiuos į fortepijoną ir maudaus muzikoją."

Dar vaiku būdamas, Rolanas giliai persiėmė šita bežodiška žmonijos kalba,—ir iš siaurų savo miesto ir savo šalies ribų atvira širdžia išėjo į visą platųjį pasaulį. Ir aistringai jis pamėgo didžiuosius muzikos korifejus —Mocartą, Beethovną, Vagnerį—svetimos šalies žmones. Taipgi dar savo žaliøj vaikystėj jis širdingai pamėgo dar ir kitą svetimąlietį Sekspyrą.

Ir mokėsi jis labai prisimygęs. Ištasas valandas sėdėdavo kambary su knygomis. Ir jam niekas nekludė, niekas nedrumstė ramybės. Nebent tik kartais suknapsėdavo apačioj —arklidėj arkliai arba sužvangėdavo pro šalį palkiančios laivės retėžiai.

Auklūs tėvai veikiai suprato, jog šio meno provincinio miesto mokykla nieko nebeturi pamokyt jūjų sugabiam vaikui. Nėr kas daro. Reikia Romėnuką nuvežt į sostamieštį—na, ir patiem kartu persikelt. Tėvui prisiėjo apleist patogią ir neprigulmingą notaro vietą ir gaut nežymią vieno Paryžiaus banko tarnautojų vietelę. Bile tik gerai prižiūrėt savo mokslingąjį vaikėlį, iš pat mažutės išmokyti jį atsakominguo.

Triukšmingas, šaltas ir abejingas Paryžius nepatiko jautriam jaunuoliui. Miestas be sielos. Jojo gyvenimui stoka širdingumo ir tikrumo. Perstaigus buvo tas perėjimas iš ra-

maus provincijos romanticizmo į šiurkščiai tikrovišką Paryžių. Ir mokslo dienos ėjo Romėnukui greit ir netaip jau linksmai. Jis mėgdavo, vaikščiodamas kartu su vienu draugu mokyklon, gerai su juo išsikalbėt apie knygas, apie muziką, poeziją, Vagnerį, apie grožinį meną, kas jį labiausiai traukė...

Labai jis mėgo sekmadienio popiečių koncertus. Jį žavėdavo Beethovenas, Vagneris, Berliozas. Jo išpūdingą sielą visiškai pergailėjo Sekspyras, kai jis pamatė jo dramos scenoj. Dar vienas proto milžinas—Spinoza padarė vaikiniui didelės įtakos. Ir jam vystėsi ir augo karštas geismas tapti muziku ir poetu, rašyti herojiškas muzikos dramas, kaip ir Vagneris. Tačiau tėvai planavo ką tokio praktiškesnio ir rekomendavo jam rengtis į politechnikos institutą. Ant galo nusitarta stot į normalią mokyklą ir pasirinkti mokytojo karjerą.

Normalioji Paryžiaus mokykla buvo tuomet kaip ir koks vienuolynas, su savo griežta tvarka ir disciplina. Iš tos mokyklos pakilo paskiau tokie įžymūs žmonės, kaip *Jaurės, Renan, Monod, Michelet* ir pats *Romain Roland*.

Mokykløj Rolano dėmesį traukė filosofija, o paskiau istorija ir geografija. Uždarioj mokyklos vienuoj jam išsiraidė nepaprastas gabumas dirbt ir dirbt ir dirbt. Visu savo jaunuolišku uolumu jis gerte gėrė iš visokių mokslo šaltinių: filosofijos, gamtotyros, logikos, muzikos, meno istorijos. Ir labai ilgesingai jis atsidavė vaizdingajai literatūrai ir muzikai. Šioj mokykløj jam ir užsimezgė gili mintis sukurti didelį romaną, kur pasauliniam artistui prisiaina gruntis ir pergalėti visokios draskiančios skerspainės. Taip, čia jis įgijo užuomazgą savo būsima romanui *Jean Christophe* (Jonas Krištupas).

Rolanui dar tebesimokiant normaliojo mokykløj, teko gerokai susipažinti su rusų genijum Levu Tolstojum. Tolstojaus įtikinančiai nuširdūs ir aukštai artistiški raštai domino visus ir savaigai sužavėjo išpūdingąjį jaunuolį.

Mokyklos dienos jau visai baigėsi. Reikėjo nusispręst apie galutinį profesijos pasirinkimą. Nors ir visos mokslo šakos giliai jį domino, tačiau persvarą sudarė vis ta pati muzika ir vaizdingoji literatūra. Ir apie tą laiką plačiai pasklido būdinga Tolstojaus knygelė

"Kas daryt?", kurioj įgudęs autorius griežtai iškritikavo senovinį meną.

Nabagui Rolanui ir galva susisuko. Taip jis mylėjo muziką, poeziją—Betchoveną, Šekspyrą, o čia Tolstojus labai stipriai visa tai iškritikavo. Ką gi čia dabar pasirinkti? Kur pasisukti? Ir sėdo nežinomas jaunuolis studentas už stalelio savo vienišame patogės kambarėly ir parašė jis Tolstojui laišką, išdėstė jam savo abejones ir sumizgimą. Rašė, visai nesivildamas susilaukęs kokio atsakymo iš ano literatūros milžino. Rašė tik tam, kad išliet ant popieriaus savo jausmų sąmyšį, kad palengvint savo suslėgtą sąžinę.

Praėjo keletas savaitių. Rolanas kiek apsiraminio ir beveik užmiršo apie savo impulsingąjį laišką. Ir štai ateina jam storas paketas. Tai ir buvo Tolstojaus atsakas nežinomam studentėliui,—38 puslapiai smulkaus rašto francūzų kalba! Ištisa disertacija, rašyta 1887 m. spalio m. 14 d.

"*Cher Frère*" (Brangusis Brolis)—taip meiliai jį išvadino didysis Tolstojus. Rašė jis niekur negirdėtam studentui: "Gavau aš jūsų laišką. Giliai jis man palytėjo širdį. Skačiau aš jį su ašaromis akyse..." Tolstojus toliau išdėstė savo supratimą ir įsitikinimą apie grožį, apie meną. Tik tatau turi vertės (rašė jis), kas sieja žmones krūvon. Tik tas artistas yra tikrasis artistas, kurs gauta nukęsti ir save nuskriausti dėl savo įsitikinimų. Pagrindinė kiekvieno pasaulino sąlyga turi būti —ne meno meilė, bet žmonijos meilė. Tikslai tie, kurie pilni tokios meilės, gali tikėtis galėsia, kaipo artistai, padaryt ką vertingą..."

Šitie žodžiai padarė lemiąjį įspūdį būsimajam Romėnui Rolanui. Pati ta idėja jau ir pirmiau buvo reiškiamą Tolstojaus. Kas ypač paveikė jaunuolį, tai ano didžiojo rašytojo pagatavumas duot žmoniška pagalba. Labiau, negu patys žodžiai, sujudino Rolaną Tolstojaus malonus ir mielaširdingas darbas. Šitas pasaulinės garbės žmogus greit ir noriai atsakė bevadžiui, nežinomam jaunuoliui, studentuiui užpakalinės Paryžiaus gatvės. Tuoj atidėjo šalin visus savo didelius darbus ir pašventė visą dieną, gal net dvi išties dienas, kad suraminus nepažįstamą brolį. Rolanui tai buvo gilus kurybinis patyrimas.

Ir nuo tos dienos Rolanas ir pats pasidarė kitų suramintoju, padėjėju, brolišku patarėju.

Daug kas rūpėjo jaunam Rolanui. Miela jam buvo francūziška tėviškė, maloni buvo vokiška muzika, brangūs buvo Tolstojaus įtikinimai, Šekspyro gyvoji poetika, labai buvo įdomios ir kitos meno šakos, o čia dargi rūpėjo ir duona užsidirbt...

Ir likimas kaip tai prielankiai jį paveikė. Kasmet normalioji mokykla gambiausiai užbaigiamam jos kursą patiekdavo kelionės stipendiją į kokią istoriškai svarbią vietą. Tokia stipendija ir teko Rolanui. Jam buvo pavesta išnagrinēt Romoje istorinius dokumentus. Įstaiga apmokėjo kelionę ir dviejų metų išlaidas.

Italija ir amžinasis miestas pagavo įspūdingąjį tyrėją savo poetinin sūkurin. Kiek jis ten nagrinėjo tuos dulkinus dokumentus, kiek nenagrinėjo, o grožiniu menu tai jau žavėte žavėjosi. Puikūs Šekspyro dramų perstatymai pakuteno jį perduot istoriją poetinėj formoj. Jis jau suplanavo visą eilę istorinių dramų—ir ėmė net rašyt tūlas jūjų, pagautas ekstatinio įkvėpimo.

Ir asmeniškai jis susipažino su keletu žymių asmenybių, su jomis aplankė tūlas įdomias vietas. Poezija, muzika ir mokslas tolydžio jį viliojo, taip pat viliojo Francūzija, Vokietija ir Italija. Iš viso, Rolanas įgyjo europinę dvasią ir įgavo daug medžiagos savo būsimiesiems kūriniams.

Grįžęs Paryžiui, Rolanas parašė disertaciją: "Pradai moderninio lyriškojo teatro" ir tapo paskirtas muzikos istorijos profesorium toj pačioj normaliojo mokykloj, o paskiau, nuo 1903 metų, Sorbonos universitete.

Rolanas budriai tėjio, kas kur įdomnesnio dedasi, ir į visa savaip reagavo. Rašinėjo muzikos ir literatūros žurnaluose Paryžiui. Vazinėjo užsienin į didesnius muzikos išrodytus. Strasburge susipažino su Gustavu Maleriu, dalyvavo Betchoveno paminkliniame koncerte.

Grįžęs Paryžiui, vedė įžymaus filologo dukterį. Suėjo į pažintį su daugeliu stambių asmenybių. Veliau jis savo įspūdžius vaizdingai aprašinėjo savo kūriniuose.

Tuo tarpu staiga visą Francūziją subaladojo keista politinė audra: iškilo kaltinimas prieš artilerijos kapitoną Dreifusą (žydų tautos), būk jis svetimai šaliai pardavęs valstybės slaptus planus. Rolanas visu savo įkarščiu griebėsi užstoti Dreifusą, įrodinėdamas jo ne-

kaltyje. Zola, Mopasanas ir kiti rašytojai irgi stojo ginti Dreifusą.

Drauge su keliais idealistais Rolanas redagavo ir išleidinėjo per 15 metų žurnalą *Cahiers de la quinzaine*. Čia jis ir patalpino daugumą savo raštų—romanų, dramų, kritikos apžvalgų.

Tuometinė francūzų buržuazinė drama buvo žemos rūšies—bulvarinė drama. Rolanui drauge su bendraminčių grupe parūpo atgal grąžinti dramą liaudžiai, proletariui. Jie ir įsteigė Liaudies Teatrą. Rolanas sukūrė visą eilę revoliucinių dramų, iškeldamas heroizmą ir didvyriškumą revoliucijos vadų ir masių. Bet kasdieninė buržuazinė spauda visaip jas smerkė ir trukdė pastangas. Liaudies Teatras tapo nusmaugtas. Rolano žmonėms skirtos dramos tik tam vakarui pasirodydavo scenoje. Jo paties vedybinis gyvenimas staiga priešo prie katastrofiško galo. Bet vis tai nesulaužė Rolano idealizmo ir kietos dvasios.

Jis paliko teatrą ir dramas, rezignavo iš profesūros ir visiškai atsidavė literatūros darbui. Per dešimt vienuomen metų jis sukūrė savo milžiniškąją epopeją *Jean Christophe*, kurioje jis įkūnijo savo gilų pasitikėjimą žmonėmis ir savo gentkarčią. Įtisy dešimt tomų romano! Reikėjo ramaus susikuopimo, nekirikdomo šaižių išorinių kandžiojimų, kad pasiektingai išpildžius tokį milžinišką kūrinį!

Štai kaip Rolano biografas, vienas jojo mokinių ir sekėjų—*Stefan Zweig*, piešia jojo portretą.

Du mažučiai kambariukai pačioj palėpėj, ant penkto gyvenimo, kur daveda apvajai įrengti mediniai girgždanti laiptai. Namas počioj Paryžiaus širdy. Pro langus vos vos dasimūsa miesto gatvių triukšmas.

Darbo kambariukas pilnutėlis knygų. Jos lipa sienom, glėbiais guli ant aslos, jos išsi-sklaištę po langus, po kedes, po stalą. Pridraikyta rankraščių. Ant sienų draugų atvaizdai, Betchoveno biustas kampe. Siauras staledis paliai langą, dvi kedės, mažą krosnelę. Studento landynė,—darbo kalėjimukas...

Tarpe knygų sėdi kuklus šitos narvos vienuolis, apsvilkęs blaivai, kaip ir koks kunigas. *Jis lieknas, aukštas, delikatus.* Oda jam blyški, kaip ir žmogaus, kuurs retai esti ore. Iš pirmos pažūros pamanyttum, jog jis labai privargęs, jei ne tos jo greitos akys, kurios

ko tai jieško,—o paskui ir vėl veidas atsileidžia į paprastą malonią išraišką.

Ir koks jo neišpasakytas darbštumas. Koks plačiai šakotas mokslumas, apimęs visokių kalbų kultūrą, istoriją, filosofiją, poeziją ir visų tautų muziką! Rašo jis stačiai ir pastoviai. Mintys aiškiai taip ir liejasi iš po jo plunksnos...

1910 m. automobilis suvažinėjo Rolaną, kolas sulaužė... Ligoninėj jis vėl sugijo, atsigavo ir vėl dirbo, kaip ir niekur nieko. Plačiai jai publikai jis tebebuvo nežinomas beveik iki 50 savo amžiaus metų. Ir tik tada, 1914 m., Rolanas staiga pagarsėjo. Pagarsėjo pačiame tam laike, kada karas pradėjo grumot išsiveržti,—kada jis po visą pasaulį paskleidė pasaulinės brolybės šauksmą. Rolanas tapo balsas Europos didžiausios jos agonijos metu. Jis tapo pasaulio sąžinė.

Kad suprastus Rolano darbą, reikia pirmą to suprast to jo darbo laikotarpį. Pralaimėto 1870 metų karo šešėliai laikė uždegę Rolano jaunatvę. Francūzija buvo vokiečių sumušta ir apiplėšta. Visa pergalėtoji šalis skendėjo nusiminimo ir beviltės ūkuse. Ji buvo ligonis, fiziškai ir protiška nuvargęs.

Kokia gi rašytojo ar artisto pirmutinė užduotis tokioj aplinkoj? Įskiepyt tautai naują viltį, pasitikėjimą savimi, naują didvyrybės dvasią.

Rolanas nusimanė, jog savo dvasia ir palinkimais jis arčiausiai stovi prie Tolstojaus, su jojo poetine epopeja "Karas ir Taika"; jis artimas ir šekspyriui, su jo dinamiškais istorinėmis dramomis. Bet svetimas jam buvo siauras šiokiadieniškumas, kuo pasižymėjo Zola, Mopasanas.

Todėl Rolanas ir užsimejo atvaizduot ne trumpučius siaurus francūzų revoliucijos epizodus, bet revoliuciją plačioj jos visumoj; ne istoriją Jono Krištupo Krafte, kaip modernaus muziko individo, bet istoriją tuometinės Europos.

Kad atvaizdavus revoliuciją iš visų jos atžvilgių—jos kilimą, jos vargus, jos politinius veiklumus, jos smukimą, jos nuopuolį,—Rolanas ėmėsi rašyt dešimties dramų ciklą. Rašė jis su jaunulišku įkaršėiu, su giliu įsitikimu ir meile. Tiktai tas turi grožinės vertės, kas yra sukurta su entuziazmu ir pasiklovimu. Jo atvaizduojamieji herojai, tegu ir nėra kokie antžmogiai, bet jie švyti savo sielos

didybe, savo tvirta valia ir tauria idėja. Amžinajai teisybė galų gale iškyla viršun pergalingai ir triumfingai.

Šitos dramos nusivylusiai ir nuliūdusiai tautai suteikia naujų vilčių, pasitikėjimo savimi ir idealizmo. Panašiai Šileriui, Rolanas stengėsi įrodyti pralaimėjusiai 1870 m. karą francūzų tautai, jog apsilpimo laikotarpiais reikia šlietis į didvyriškosios praeities pavyzdžius, reikia iš ten sau senti įkvėpimą ir dvasinę stiprybę.

Tolstojus ir savo raštais, savo knygomis ir anuo savo stebėtinu ilgų laišku, asmeniškai rašytu visai nepažįstamam ir nežinomam Rolanui studentui, įtikinančiai prirodė buržuazinio meno tuštumą ir bergždumą. Rolanas permanė, jog draminis grožis yra bevertis ir žalingas, jei gyvena gyvenimą tolimą nuo liaudies.

Kitose, negu drama, meno srityse buvo tuomet daroma pažanga. Titaniškos spėkos, kylančios iš liaudies verpetų gilmenos, buvo daugelio pripažintos ir pažymėtos. Zola, Mopasanas ir kiti natūralistai piešė tragišką proletariato grožį. *Millet* ir *Meunier*, tapyboj ir skulptorai, davė proletarinio perstatymo pavyzdžių. Tik vienas teatras, iš visų meno šakų vaizdingiausias ir stačiausias savo prirodymais paprastajai liaudžiai,—teatras vis tebebuvo pagrobtas buržuazijos. Tuo būdu plačios galimybės pastūmėti dvasinį tautos atgijimą ir atgimimą, vis dar tebebuvo užkirstos.

Buržuazinis teatras, dramos tampė, vaikiojo vis tas pačias suvalkotas lytines problemas. Besigaudydamas meiliškų smulkmenų, teatras pražiūrėjo naujas socialias idėjas, pačias pamatines moderninių laikų vertybes. Toks teatras buvo puvimo pavojui, nes jis nebeleido šaknų į pastovųjį tautos podirvį—liaudį. Buržuazinio draminio meno mažakraujingumas tegalima buvo pagydyti intymiai jį susiejus su liaudies gyvenimu. Jei teatras nori tapti tautine įstaiga, tai tegul jis netarnauja vien tik prabagai aukštesniųjų dešimčių tūkstančių. Jis privalo tapti dvasiniu maistu paprastiems žmonėms, jis privalo traukti sau vaisinguosius syvus iš liaudinės dirvos.

Rolanas ir grupelė nuoširdžių idealistų bandė, visai bandė prasimušti pro sustorėjusius buržuazinio abejingumo ledus. Bet tik

plonučių šydu prisidengusi geltonoji priešiška spauda stelbė nustelbė jaunučius pradus. Ieškota vaidilų, scenos darbininkų, patalpų. Rašinėta ministrams, pareigūnams. Rolanas parašė visą seriją puikių dramų, bet jos taip ir pasilikė žurnalo puslapiuose. Jei kurios ir buvo perstatytos, tai tik tam vakarui—ir su dideliais piniginiiais nuostoliais...

Rolano karštas atsiliepinimas—manifestas—*"Liaudies teatras," "Revoliucijos teatras"* tebėra pastovių paminklų ir liūdytojų tų jo bandymų. Vėl prisiejo kęsti pralaimėjimą, bet ir iš čia galutinai susidarė moralinė pergalė.

Savo atsiliepinimą Rolanas pradeda Šilero žodžiais: *"Senoji gadynė pasibaigė, naujoji gadynė prasideda."* Atsiliepinimas dvejetainis: rašytojams ir liaudžiai, idant jie sudarytų naują vieningumą ir įsteigtų liaudies teatrą. Scena ir pjesės turi prigulėti žmonėms, liaudžiai. Kadangi liaudies pajėgumai amžini ir nekeičiami, tai menas turi prisitaikyti prie liaudies, o ne liaudis prie meno.

Liaudis reikalauja savo meno, savos dramos. Anot Tolstojaus, liaudis turi būti galutinis visų vertybių bandomasis akmuo. Jos galinga, mistiška, amžina įkvėpimo energija turi darytis vis tvirtesnė ir veržlesnė, taip kad menas, apsilpęs ir išbalęs buržuazijos glėby, galėtų traukti sau naują gyvumą ir jėgą iš liaudies jėgų. Dykūnams ir dvarponiams rašytos Kornėlio ir Rasino tuštutės komedijukės netinka darbininkams. Liaudžiai duok gerai balansuoto stipraus maisto, o ne kaviaro. Savo nesugriaujamam idealizmui maitinti, liaudis reikalauja savo meno, savo teatro,—reikalauja kūriniių, atitinkamų savo jautrumams ir savo protiniam skoniui. Rolanas ir kviečia rašytojus ateiti talkon.

Kokių gi pjesių nori žmonės? Liaudis nori "gerų" pjesių, anot Tolstojaus. Kad nesunku būtų suprast ir kad nebūtų tuščias barškalas. Kad jos įkvėptų pasiklovimą savimi ir stiprintų dvasią. Kad jos nekutentų gašlumo, bet akstintų aną galingąjį idealistinį masių instinktą. Liaudis nori dvasinio toniko, stiprylo, kad ant rytojaus galėtų eit į darbą pakelta energija ir džiugiu pasitikėjimu savimi ir savo gabumais, nušvitusių protu.

Rolanas išvadžioja, jog liaudies teatras turi būti daugiau istorinio turinio. Liaudis turi pamatyti ant scenos netiek save, kiek savo garbingąją praeitį, kad įgavus karšto įkvėpi-

mo iš karžygiškųjų veiksmų, kad pamėgus didvyrių idėjas ir darbus, kad pasistebėjus jų didybe. "Kai dėl Francūzijos, tai tautinė epopėja yra naujas dalykas. Mūsų dramaturgai pamiršo francūzų tautos dramą, nors toji tauta, tur būt nuo pat Romos dienų, yra didvyriškiausia pasauly... Mūsų liaudis buvo didvyriškos dvasios, jos didybė visų pirma glūdi jos nuoveikių lauke. Čia ir tvylo jos aukščiausioji kūrybinė jėga, jos poema, jos drama, jos eposas. Francūzija padarė, ką kitos šalys svajojo daryt. Francūzija neparašė Iliadų, bet pergyveno bent tuziną. Francūzijos herojai nuveikė puikiau, negu poetai. Šekspyras neapdainavo jų žygių, bet Dantonas ant nusmerktųjų pastolio buvo įsmerkinio Šekspyro dvasia. Francūzijos gyvenimas palietė aukščiausiuosius džiaugsmo čiukurus; jis buvo pasiekęs patį liūdesio prarajos dugną. Jis buvo įstabi 'žmogiška komedija,' dramų serija; kiekviena jo gadynė buvo nauja poema..."

Uždavinys nustatytas. Reikia tik jis išpildyt. Liaudies teatrui Rolanas suplanavo "francūzų tautos Iliadą," pavidale dešimties istorinių dramų. Keturias jis pilnai užbaigė.

Dar įjauš būdamas, Rolanas vis svajojo nurodyt entuziazmą, kaip aukščiausiąjį žmogaus pajėgumą ir kaip kūrybinę visos tautos sielą. Kai Rolanui, tai tik tas žmogus tikrai gyvas, kurio dvasia degte dega išsiilgusi idealo; tik ta tauta yra įkvėpimo verta, kuri sukuopia krūvon savo jėgas su karštu pasitikėjimu, giliu įsitikinimu ir vilčia. Jo jaunatvės svajonė buvo išjudint, sukelt nuvargusią, nugalėtą silpnavalią gentkartę,—akstint ir stiprint jos viltį, priartint pasauliui išganymą plačia entuziazmo jėga...

Deja, jo pastangos buvo veltui. Buržuazija visai jį kludė, ignoravo, niekino. Ir privatinis jo gyvenimas tapo sugriautas. Jo sutuoktuvės, prasidėję su šviesia vilčia, virto nusiminimu. Ir daug jis pergyveno smūgių ir kančių, bet visa tai nesugebėjo sulaužyt tvirtos jo dvasios ir nusistatymo. Užsidaręs vienuoj, kaip koks vienuolis, jis studijavo pasaulinę literatūrą, jis perkraatinėjo didžiųjų artistų gyvenimą ir matė jų kančių gilumą. Ir regis, kad tos kančios tik da labiau užgrūdijo jų dvasią, da labiau kėlė jos didybę.

(Taša 4-tam "Šviesos" num.)

JAGOMASTŲ ŠEIMA

J. JURGINIS.

Lietuvių spaudos ir raštų istorijoje Jagomastų vardui teks užimti ypatingą vietą. Juk nėra Lietuvos istorijos vadovėlio, kuriame, kalbant apie lietuvių tautos kovą prieš caristinę priespaudą, nebūtų užsimenama apie knygnešius, slapta gabenusius iš Tilžės į Lietuvą lietuviškus laikraščius ir lietuviškas knygas. Didžioji tų knygų ir laikraščių dalis būdavo spausdinama Tilžėje, Aukštoji gatvė 78 nr. Enzo Jagomasto spaustuvelyje, įsteigtoje 1898 metais. Be to, Jagomasto namai išstisus dešimtmečius buvo Prūsijos lietuvių būrimosi centru. Jų reikšmė nesumažėjo net tuo metu, kada spauda jau buvo atgauta ir caras nuo sosto nuverstas. Liko dar kitas priesas—vokiečiai grobikai, Prūsijos lietuvių pavergėjai, nuo kurių plėšikiškos rankos žuvo ir visa Jagomastų šeima.

1914 metais Jagomasto spaustuvelyje buvo spausdinami net trys prūsų lietuvių laikra-

čiai: "Pagelba," mėnesinis Sandaros organas, skirtas daugiausia protestantų tikybos reikalam, "Lietuviškai vokiškas Savaitraštis," informacijos ir gražinės literatūros laikraštis ir mėnesinis žurnalas "Varpas," demokratinės krypties, skirtas politikos ir pasaulėžiūros klausimams nagrinėti.

Jagomasto namai buvo ne tik spaustuvė, atliekanti spaudos užsakymus, bet drauge ir leidykla, kasmet išleidžianti po keliolika lietuviškų knygų. Retas kuris Prūsijos arba Lietuvos kaimietis lietuvis nėra turėjęs savo rankose Jagomasto išleisto kalendoriaus, dainų rinkinėlį arba šiaip jau pasisakitymų knygelės. Net ir dabar kaimiečių pirkiose dar galima užtikti Jagomasto leidinių.

Enzys Jagomastas ir jo žmona Morta Jurgelaitytė, būdami lietuviai patriotai, tokioje pat dvasioje auklėjo ir savo vaikus: tris sūnus ir vieną dukterį,—Dovą, Emilį, Jurgį ir

Oną. Visi jie dalyvavo lietuvių draugijoje, choruose, vaidintojų rateliuose, rašinėdavo į lietuviškus laikraščius, padėdavo tėvams spaustuvės ir leidyklos darbuose. Dovas su Ona, keliaudami po lietuviškus Prūsijos kaimus, surinko daug liaudies dainų, pasakų, papročių, prietarų ir burtų. Dalis jų surinktos tautosakos atspausdinta V. D. Universiteto leidžiamų Tautosakos Darbų trečiame tome. 1937 metais Tautosakos Archyvas ją išleido atskira knyga, pavadinta "Iš Mažosios Lietuvos Tautosakos."

1924 metais Ona Jagomastaitė pradėjo redaguoti tėvų spaustuvėje spausdintą "Naują Tilžės Keleivį," paskutinį Prūsijos lietuvių laikraštį. Beginant lietuvių teises, "jai daug kartų teko susidurti su vokiečių policija ir įstatymais. 1936 metų pavasarį vyriausias vokiečių spaudos teismas atėmė iš jos redaktoriaus teises. Laikraštį redaguoti teko pusiau slapta. Atliekamu nuo redagavimo laiku ji parašė knygą "Prūsų Lietuva ir Jos Suvokietinimas" ir paruošė rinkinį "Mūsų Dainos." Be to, nemaža dirbo Klaipėdos radiofone ir klaipėdiškų lietuvių spaudoje.

Visais laikais Prūsijos lietuviai buvo ujami ir persekiojami, bet tas persekiojimas ypač paastrėjo hitlerininkams paėmus valdžią į savo rankas. Lietuvių draugijos buvo uždarinėjamos, laikraščiai sustabdomi vienas po kito, o lietuviai veikėjai užpuolami gatvėse ir apkuliami. Nuo tokių užpuolimų ne kartą teko nukentėti ir Jagomastų šeimai, nes ji ne tik Tilžės lietuviams, bet ir hitlerininkams buvo gerai žinoma ir pažįstama. 1940 m. rugsėjo mėn. 2 dieną vokiečių policija "Naują Tilžės Keleivį" uždarė, Jagomastų spaustuvę užantspaudavo, o prūsų lietuvių draugijos pirmininką Vilių Mačiulaitį, seną ligotą žmogų, pasodino į kalėjimą. Betkoks tautinis lietuvių veikimas pasidarė neįmanomas.

Nebegalėdama savo gimtojo Tilžės gyventi, Jagomastų šeima ėmė rūpintis kaip persikelti į Lietuvą. Jauniausias Jagomastų sūnus Jurgis, gimęs 1917 m. gegužės mėn. 13 d. jau nuo 1938 metų gyveno Lietuvoje ir mokėsi Kaune V. D. Universiteto humanitarinių mok-

slų fakultete. 1940 metais jis persikėlė į Vilnių, kur tęsė studijas ir tarnavo universiteto bibliotekoj bibliotekininku.

1941 metų pavasarį, kada buvo vykdoma lietuvių repatriacija iš Klaipėdos ir Suvalkų krašto, Enzys Jagomastas, būdamas jau 80 metų senelis, kreipėsi į Tarybų Sąjungos vyriausią įgaliotinį, prašydamas leisti jam, kaip lietuviui, su šeima persikelti į Tarybų Lietuvą, kadangi Tilžė nebeįėjo į repatriacijos sutartim nustatytą teritoriją. Gavęs sutikimą, jis stengėsi išvaduoti iš kalėjimo ir pargabenti Lietuvon Vilių Mačiulaitį. Vokiečių vyriausybės įgaliotinis atsisakė Mačiulaitį išduoti, kuris greičiausiai kalėjime ir mirė.

Atsikėlę į Tarybų Lietuvą kovo mėn. 21 d. Jagomastai apsigyveno Vilniuje. Ona Jagomastaitė stėjo dirbti į LTSR Mokslų Akademiją, jos vyras Emilis Vilmantas susirado darbo Valstybinės Leidyklos ketvirtame knygyne, svetimų kalbų skyriuje. Dovas Jagomastas ruošėsi į gimnaziją vokiečių kalbos mokytoju. Senukas, nebegalėdamas dirbti, gyveno vaiku išlaikomas. Prasidėjo naujas, bet deja, neišgyvenamas Jagomastų šeimos gyvenimas. Vokiškieji grobikai, užplūdę Lietuvą, išliejo savo kruvinąjį kerštą seniems lietuvių veikėjams. Jagomastų persikėlimas į Tarybų Lietuvą tuo metu, kada iš jos bėgo įvairūs buvusio saugumo departamento veikėjai ir nacionalizuotų dvarų savininkai, hitlerininkų nepykantą dar labiau padidino. Pačiomis pirmomis okupacijos dienomis gestapo valdininkai suėmė Vilniuje senelį Jagomastą, jo du sūnus Dovą ir Jurgį, dukterį Oną su vyru ir liepos mėn. 29 d., išvežė į Panerius, visus sušaudė. Nežinomas likimas tik Emilio Jagomasto, kuris persikėlė metu gyveno Leipgigė, dirbo vienoj didelėj spaustuvėj ir karui prasidėjus, dar tebebuvo Vokietijoje. Sušaudytojų motina ir Enzo Jagomasto žmona jau buvo prieš keletą metų mirusi. Ji, žinoma, niekad nepagalvojo, kad jos vyru ir vaikams teks žūti nuo kerštingos sužvėrėjusio kaimyno rankos. Tiek pat apsiriko ir kiti lietuviai tikėdami, jog vokiečiai kultūringa tauta. Žudikams kultūra nereikalinga, tą amatą gerai moka ir laukiniai.

Naktis Duobėje

VINCAS ŽILIONIS

(Novelė)

Lėtai slinko žemyn saulės rutulys, tartum iki raudonumo įkaitęs metalo gabalas. Paskutiniai gėstantieji saulės spinduliai apliejo rausvumu pušis, kurių viršūnės smigo į padangę kruvinais durtuvų smaigaliais.

Buvo tylu. Juk visuomet būna tylu ir ramu, kai saulė leidžiasi, kai žolynus paliečia rasos karoliai—kvepiantys, skaidrūs, tyrūs, kaip ašaros, gaivinantieji, kaip sniegas.

Staiga nuo plento pasigirdo dundesys. Galas tylai.

—Važiuoja. Jie vėl grįžta...—baimingai į vienas kitą sušnibždėjo bažnytkaimio gyvenytojai.—Vokiečiai grįžta mus padegti.

Pro namų kertes, iš rūšių angų, iš griovių, krūmų atargiai tiesėsi žmonių galvos, neramiomis akimis dairydami į plento link.

Visu greičiu prašvilpė viena, antra, trečia mašina. Saulės spinduliuose blizgėjo sunkūs vokiečių kareivių šalmi. Dulkių debesys skleidėsi į šalis, košdamasis pro medžius, kildamas viršum ir užstodamas paskutiniuosius tos dienos saulės spindulius.

Prašvilpė, nesustojo. Žmonės lengviau atsiduso. Vadinasi, ne pas mus, pas kitus. Ateis, ateis dar ir mūs eilė.

Brūzgynuose, ravuose, sodelių tankumynuose, kur tik buvo galima, išslapstytos patalynės, drabužiai, namų rakandai, maistas, o vertingesnieji dalykai užkasti į žemę. Jau kelios naktys čia akių nesudėjo. Niekur nesikūreno židiniai, apie valgio virimą daugelis užmiršo. Viskas išnešta, suslėpta. Senos bobelės tūpė pakrūmėn savo verpimo ratelius, šaukštus, puodus, blūdus, juk nuo ugnelės nieko neišliko. Hitlerininkai neleidžia pasiimti nė siūlo galo. Kiekvieną minutę dienos ar nakties metu jie gali ateiti, suukti "Raus," viską apipilti benzinu ir uždegti, kaip tai neseniai padarė kaimyniniuose kaimuose.

Šis varginantis laukimas per kelias pastarąsias dienas tiek ištąsė nervus, taip išvargi-

no, jog kai vakar buvo pranešta, kad paskutiniai vokiečių sunkvežimiai iš miestelio išvažiuo—lyg sunkiausias akmuo nuo krutinės nusirito.

Bet, štai, atsirita tie plėšikai vėl. Plentu dunda sunkvežimių ratai. Artėja, artėja, lyg perkūnijos debesys...

—Važiuoja naktiai užimti pozicijų. Raudonarmiečiai, sako, jau tik už kelių kilom. metrų nuo čia,—kažkuris aiškina.—Dabar jau jiems, šėtonams, ne padeginėjimai galvoj.

—Palauk, palauk, ras dar laiko degtukui pakisti.

—Į duobes, slėpimės, tuoj pradės šaudyti, —tai šen, tai ten kilo panikos balsai.

—Duobėj ras, įmes granatą, ir viskam kaput,—pertarinėjo atsargiesnieji.—Ne, geriau jau trauktis į miško gilumą.

—Miške, brolyti, mūsų metu kaip pragare. Tegu vėlniai rauna, aš ten neisiu, geriau jau duobėj lindėsiu, pats fronte nebuvai, tai nežinau.

Nei kur bėgti, nei kur dingti, gyvas į žemę lįstum. Ech, kad taip turėtum šautuvą, bent kokį ginklą... Bet ką gi žmogus su plikomis rankomis, su bobomis ir vaikais...

O ten pakrašty miško, kelio pasisukime kažkas šniokštė, dundėjo, retkarčiais sutratėdavo automato salvę. Vakaro prieblandą prarėdavo žalia, raudona rakietė.

Ruošiasi, ruošiasi. Fronto ugnis slenka vis arčiau, kiekvienas tai jaučia, nelyginant liepsnos persimetimą nuo vieno stogo į kitą. Štai, lyžtels liepsnų liežuviai ir tave, instinktyviai norėtum pasitraukti, bet nėra kur. Stovėk, tūnėk, ir lauk, mirk iš baimės, bet būk čia ir lauk.

Patrankų griausmas, kuris buvo aptilęs, dabar sutrinksi visai arti. Sudreba žemė, atrodo, lyg ji visa suaižės, suplyšės, medžiai atitruks iš šaknų ir išlėks į orą. Pro debesis išnyra lėktuvai. Jų motorų trukčiojantis ūž-

sys piauna dangų, o duslus dundējimas nustelbja net ir šūvių triukšmā. Šis grūmojantis dundējimas smelkias tau į ausis, į kraują... Sušvilpia išmestos bombos. Jų cypimas grežia smagenis, drebina krūtine, tildo alsavimą. Tik kelios sekundės, kol jos pasiekia žemę ir sprogsta, o tau atrodo, kad šis laiko trupinėlis niekuomet nepasibaigs.

Vakaro tamsa, išskleisdama sprogimų blykčiojimais nusagstytus sparnus, vis labiau apsiaucia žemę—sužalotą, paniektą, išvargusią. Lyg koks pasityčiojimas kasdieninis nakties atnesamas poilsis. Kas dabar galvoja apie poilsį? Net girios paukšteliai nebesirūpina savo įprastomis gūžtomis.

—Tra, ta ta ta, trrrr...—be paliovos kvatojasi automatų salvės iš abiejų pusių. Šviečiančios kulkos nepaliaujamomis srovėmis liejasi pro medžių tankmę, aižiai atsimušdamos į kamienus, šakas.

Tūno žmoneliai duobėse, prisispaudę prie šaltos žemės. Žemelė pilkoji, mūsų motina... Tavyje gyvastis, tavyje mirtis, tavyje išsi-saugojimas. Dar gilyn, dar gilyn reikia raus-tis,—lyg ragintų kiekvienas širdies tvinkte-lėjimas.

Vienoje duobėje tūno keliolika žmonių. Jų duobė gili, erdvi, gerai iš viršaus apdėta rąstais bei žemėmis. Viduj duobės—akla tamsa ir tyla. Tik kai ten viršų sprogsta mina—suaksi vienos kitos moters balsas, bet tuoj pat iš visų kampų pasigirsta tildomas šnypštimas.

Tss... tylėkit, kiekvienas neatsargus bal-sas gali visus pražudyti.

Esantiems duobėje ir už minų sprogimą, ir už bombų cypimą pavojingesni ir baisnesni vokiečių kareivių žingsniai. Retkarčiai jie šū-kaudami praliubosi visai čia pat pro šalį. Ta-da kiekvienas sulaukia alsavimą. Kad tik jų sugyvuėjusių ausys nepagautų žmonių balsų, kad tik jie neužuostų, jog čia esama gyvų žmonių. Tada... tikra mirtis...

Vyrų rankos iki skausmo spaudžia baimėje virpančias moteris. Barška dantys, braška spaudžiamį sąnarią.

—Nė žodelio, nė vieno aiktelėjimo. Kiekvie-nas neatsargus balsas—mirtis.

Net ir didžiausią baįlį, jeigu jau subrendęs, galima sutramdyti. Bet ką daryti su vaikais?

Duobėje du maži kūdikiai. Vienam iš jų tik trys mėnesiai. Ir lyg tyčia mažiausiasis nubu-do. Motinai ir gyslos nutirpo.

Ten viršuje sproginėjo minos, pokšėjo sviediniai, tratėjo kulkosvaidžiai. Šitokiame pragare kūdikio riksmas atrodė it lašelis jū-roje.

Tačiau duobėje tūnantiems jis buvo dabar baisnesnis už žviegančios žemyn lėktuvo bom-bos cypimą. Argi žūti visiems dėl šio vieno mažyčio?...

Drebančios, nutirpusios, išsigandusios var-gšės motinos rankos niekaip skubiai neatsega drabužių. Pagaliau ji juos perplėšia. Deja, maželis dar neperseniai buvo pavalgydytas. Jis žinda nenoromis, nerūpestingai kėtojasi rankutėmis, raivosi, spardosi ir vis retkar-čiais verkia.

Tsss! šššt!—tildykite vaiką! tsss... šššt! —iš visų pusių smelkia toji pati sutartinė.

O motinai—ji daugiau, negu ten viršuje kulų žvimbimas. Apglėbusi spaudžia prie sa-vęs mažąjį kaltininką, primaniusi—sparnais nors ir pro kulų lietu išskristų tolimiausion šalin.

Laimei, kūdikis aprimo.

Kova viršuje siuto dar labiau. Šautuvų, kulkosvaidžių, automatų, minosvaidžių ir ki-tokių ginklų garsai susiliejo, sudarydami iš-tisą uraganą. Spragsėjo, žvimbė, daužėsi, tarškėjo, pliauksėjo, dundėjo be paliovos, be atskivėpimo. Abipusė ugnis vis augo, garsėjo. Automatų salvės lyg piūklų piovē medžių ša-kas. Retkarčiais į šį triukšmą įsiterpdavo pratysės, sužvėrėjęs balsas—taip šaukia tik mirštantis arba sunkiai sužeistas.

—Urraa—lyg audros metu sukilusi jūrose banga atsirito atakuojančių šauksmas. Jie ėjo iš raudonarmiečių pusės.

—Tur būt partizanai vokiečius atakuoja,—pamiršęs atsargumą prašnabždėjo vienas.

—Kur tau ten partizanai. Raudonarmiečiai atakuoja—atšovė.

—Tsss, šššt—choru tildė kiti beužsimez-gantį ginčą,—vokiečiai dar apie mus, visko dar gali būti.

Iš tiesų, vokiečiai dar laikėsi. Kelis kartus pavieniai ir būriais praliubosėjo jie pro duo-bę. Jų žingsnių priartėjimas paversdavo vi-sus viena klausa. Štai, rodos, kuris iš jų jau dunksi į duobės duresles, štai, štai, jis tikrai ką nors išgirs, apsižiūrės, šautuvo buože iš-muš duresles ir piktai nusikvatojęs įmes vidun rankinę granatą. Taip ir matai kaip džiaugia-si šio fiurerio herojaus sužvėrėjusios akys,

kad jis tik negyvus griuvėsius atsitraukdamas palieka.

Ir nors čia duobėje neišdavė jokio garso, jokio žodelio net šnibždėdami neištarė, bet visų mintys ir širdys lyg susitarę gyveno šia viena baimė šiuo vienu laukimu.

Slinko minutės, it lėtas vandens lašelis į galvos smagenis. Esantieji duobėje pamatė laiką. Jiems atrodė, kad ši kova jau tęsiasi kelios dienos ir kad jos galo jau jiems gyviems neteks sulaukti.

Jie sunkiai galėjo sekti ir mūšių eigą. Vis dar pasiutusiai šaudėsi. Kas kur bėga, traukiasi ar atakuoja, niekam nei į galvą neatėjo patikrinti.

Pro duobės durelių plyšius jau skverbėsi prieblandos šviesa. Vadinas, pradėjo švisti.

Plentu nužė pora sunkvežimių.

Šaudymas aptilo. Kažkas įvyko. Persilaužimas. Bet į kurią pusę?

Vienas vyras išdriso pagaliau atsargiai praversti duobės dureles. Durelės girgžtelėjo. Ir šis girgždesys visiems nusmėlkė per jų padus.

—Tsss! ššššt!...

Patekusi duobės brėkštančios dienos šviesa leido jau vienas kitą įžiūrėti. Pažaliavę, apie akis pamėlynavę, ištysę šalto prakaito išpilti veidai. Susitikę akys ilgai į vienos kitas žvelgdavo, lyg jie būtų ne vienodą likimą naktį pergyvenę, bet po ilgesnio nesimatymo vėl susitikę. Ir tarsi ne toj pačioj vietoj, lyg kiti žmonės.

Ūmai vėl žingsniai, vėl liuobsėjimas. Duobės gyventojai susigūžė: kokia kvailystė buvo palikti atviras dureles. Dabar tai jau tikrai klius.

Nubudęs vaikas, jau ne tas, ką naktį verkė, o kitas, vyresnis, pradėjo savo rytinę vogavimo dainelę.

Piktos akys suspietė žvilgsnius į mažą žioplėlį, kuris lyg pritardamas miške dar išlikusių paukščių ankstyvajai dainai, čia sau ramiausiai klykavo, tai gargaliavo ar juokėsi, kol motina šiaip taip įj apaminu.

Praslinko kelios minutės. Nieko.

Vaikas pradėjo vogroti toliau.

Netoliese lyg tai subraškėjo mindžiojamos medžių šakelės.

Ir staiga—

—Draugai, draugai,—pro vaiko vogravimus jie išgirdo šauksmą.

Baimė ir netikrumas, kuris, lyg replėmis buvo juos visą laiką sukanęs, išnyko. Kažkas trūko, pasibaigė, atsipalaidavo, pasikeitė. Šis senai girdėtas vardas, vokiečių pavestas keiksmazodžiu, jis, tiesa, dabar dar skambėjo keistai, neįprastai, bet jis grąžino jiems drąsą, pasitikėjimą, viltį.

Bent keli iš karto jie puolėsi pro dureles.

Netoliese jie išvydo tris rudai apsisitaisius karius, jie pamiškėjo ties vienais namais susėję kažką paskubomis tarėsi. Vienas rankų mostais davinėjo kitiems įsakymus.

“Argi jau čia būtų mūsiškiai, gal dar tik mūsų partizanai?”, beveik vienodai spėjo išlindusieji iš duobės.

Vienas karys artėjo tiesiai į juos su užmautu ant šautuvo smailiu durtuvu, jie gerai atskyrė, kad tai ne vokiškas, bet rusiškas.

—Sveiki!—pirmasis juos pasveikino karys!—Ar čia vokiečių nėra.

—Sveiki, drauge!—jau visai be baimės atsakė jam civiliai!—Jokių vokiečių čia nėra, prašom patikrinti.

—Čia tik vieni civiliai, moters ir vaikai,—įsiterpė moteris. Ant jos rankų miegojo kūdikis, tas pats, kuris šią baisiąją naktį verkė.

Moteris pilnomis džiaugsmo ašarų akimis, viena ranka laikydama kūdikį, antroje nešė atkišusi vertingiausią iš to, ką turėjo—pusę kepaluko duonos. Raudonarmietis kiek dar galvojo, bet, matyt, iš moters akių šį tą supratęs, duoną priėmė ir skubiai susikimšo į kareivio krepšelį.

Ją pasekė vyrai, apdalindami karį tabaku ir papirosais. Jie norėjo bent tuo atsidėkoti už išlaisvinimą.

—Ar tai jūs čia visą naktį pliskinot? O mes manėm, kad tai mūsų partizanai,—įsiterpė į skubų pasikalbėjimą vienas civilis sužinojęs, kad karys kilęs iš Slucko.

—Partizanai kovėsi aname bare, o čia eina tikroji armija. Pirmiausia vokiečius iškraptėm iš vieno dvaro, o vėliau čia iš šito miškelio.

Vyrams būtų malonu ir daugiau dar ko paklausinėti, bet karys jau skubėjo tolyn. Jis jau nebejaunas, gal su viršum 30 metų, bet lengvai lyg jaunuolis nušokavo tolyn. Kelis kartus suplevėsavo jo žilas guminis apsiaustas, prisegtas prie kariškos kepurės. Visų akys jį lydėjo tol, kol jis neišnyko už krūmų

(Taša ant 139 pusl.)

Atva duotame Krašte

Kaip smagu krašte šiandieną
Atva duotame.
Tartum pačios plikos sienos
Džiūgauja namie!

Daug skais tesnė net saulutė.
Neateis jau ryt
Vokiškasis šuo pasiutęs
Iš namų varyt.

Džiaukis, broli, džiugauk. Dingo
Pančiai kruvini.
Kurt gyvenimo laimingo
Šiandie tu eini.

Nereikės rytais slapstyti
Ir drebėt naktim,
Kad vienintelę karvytę
Tau jisai atims.

Anksti rytą atsikėlęs,
Eik darban ramus.
Čiulba paukščiai, kvepia gėlės,
Džiaugias žemė mūs.

Vasarojai ir atolai
Laukia dalgių va.
Karo audros jau nutolo
Į laukus eiva.

Šiemet moterys jau ramios
Bulbių kasti eis.
Kasis sau, ant savo žemės,
Valgys su vaikais.

Susivež gražiai į kluonus
Iš laukų javus.
Bus ir sau ir kraštui duonos,
Ir skatiko bus.

Po darbų ramiai sugulę
Migs visi saldžiai,
Kol prikels į ryto kūlę
Juos antri gaidžiai.

Liudas Gira.

Mes Grįžom į Vilnių

Mes grįžom į Vilnių, į protėvių gūžtą,
Gyvent pasiryžę, stiprybės pilni.
Jau mūsų svajonėms sparnai nebelūžta!
Mes žinom, kad laimi tik teisė kilni!

Ir skausmą dėl Vilniaus, ir valią vaduot jį,
Ir nūdienį džiaugsmą, kaip himno garsus,
Mes nešame Vilniui šventai atiduoti,
Kad būtų per amžius jo vardas garsus!

Maldų tiek ir žygių dėl Vilniaus aukojė,
Mes šiandien tvirti Gedemino dvasia,
Ugnis ta, kur žydi po raitelio koja,
Tesako tau, Vilniau, kad laisvas esi!

Petras Vaičiūnas.

Lietuvai

Palaužtą, kruviną, bežadę
Tave mes radom po audros,
Kaip žaibo sukopotą medį,
Išsekintą ilgus sausros.

Kur lapų buvusi žalumas,
Kur lizduose paukščių giesmė?
Vien nuo degėsių kyla dūmai
Dabar tavų šakų unksmė.

Nudraskė viesulas viršūnę tavo,
Iškriko paukščiai iš lizdų.
Likai, iš skausmo susvyrvavus,
Su tūkstančiais gilių žaizdų.

Ir stovi tu pagairėję vėjo
Pajuodus liūtyje rudens,
Lyg niekados nebūt šlamėję
Tau lapai pasakų mažens.

Bet ir tokia tu mums gražiausia,
Bet ir tokia tu mums brangi.
Kada žaliuosi—mes neklausiam,
Nors matom—pumpurus rengi.

Ateis pavasaris—ir vėl pavėsiui
Tu duosi lapų mums naujų.
Šaknis mes tavo juk paliesim
Savuoju prakaitu, krauju.

Kostas Korsakas.

Prie Puškino Paminklo

Naktis prie Puškino paminklo.
Piliečiai grįžta į namus,
Ir driekias debesys, kaip tinklas,
Ir palei Puškiną—ramu.

Ir stovi jis, tylus ir šaltas...
Ne! Šaltas—jis negali būti!
Tegu iš marmuro iškaltas,
Tegu iš vario gabalų,

Tegu iš plieno jis nulietas,
Tegu iškaltas iš akmens,
Vistiek jis gyvas, jis—poetas,
Jisai net varyje gyvens!

Ir aš girdžiu, kaip jis rimuoja,
Eilėraščius nakties tamsoje,
Ir mirga šviesos tolumoje.
Didžiulėj broliškoj Maskvoj,

Ir jau nėra nakties nei laiko,
Tik didis žodis nemarus,
Ir aš, ištroškęs ir be saiko,
Kiekvieną sakinį geriu,

Ir vėjas taršo mano plaukus,
Ir mirga žvaigždės danguje,
Ir žodžiai liejasi ir plaukia
Ir pasilieka manyje.

Ir aš tada sakau: "Kaip gera
Asmeniškai susipažinti!"
Ir vėl žygiuoja pro bulvarą
Ir sminga jau Maskva graži,

Ir grįžta į depo tramvajai,
Paminklas gaubias į miglas,
Tik posmai vienas kitą veja
Kai skiriamės šią naktį mes.

Vytautas Širijos Gira.

Bus Diena

Bus diena, kada apkasus ilgus
Ir tranšėjas vingiuotas užars.
Aš ir vėl neramus, pasiilgęs
Tuos kraštus aplankysiu dar kart.

Ir kaip svečias aš tyliai praeisiu
Gatvele, kur prie kelio namai,
Kaip būrelis kurapkų bevaikių,
Dairos sienų pilkų pelenais.

Aš pasveikinsiu namą žemutį,
Nusiėmęs kepurę giliai,
Ir išeisiu palinkęs keliu ten,
Kur tu sužeistas iškeliavai.

Ten, kur buvo fašistų tranšėjos,
Kur ugnim plėšė žemę mirtis,
Tu ranka kraujumi apkrešėjusia
Tartum vėliava mojai pirmyn.

Bus užaugę balti dobilėliai,
O toliau parugė geltonuos,
Aš ir jiems nusilenksiu tyliai
Pačiame viduryje dienos.

Bus diena, kada apkasus ilgus
Ir tranšėjas vingiuotas užars.
Aš tavęs, kaip dabar, pasiilgęs
Tuos kraštus aplankysiu dar kart.

VI. Mozūriūnas.

Tavo Jaunystė

Jaunystė tavo mus svaigina,
Bet tai ne meilės svaigulys—
Taip svaigstam mes nuo oro gryo,
Taip saulės žavi spindulys,
Kai jis pro debesį ištriškęs
Sužėri aukso gelsvumą.
Tu vaikas dar—ne moteriškė—
Ir nesuprast tau mūs jausmų.
Mes tavo sirpstančioj jaunystėj
Tejieskom savo praeities,
Ir tavo žvilgsny vėl išvysti
Patsai save godžiai tikies.
Manai, kad vėl lengvai galėsi
Pavyt nubėgusias dienas,
Kad prasiskleis jausmai užblėšę,
Ko netekai—vėl atsiras,
Kad būsi vėl naujai atgimęs,
Kad karo žaizdos tuoj praeis
Ir kad nuo veido rūšios žymės
Išnyks, kaip rūkas paryčiais...
Kai tavo juokas mus masina,
Kai trykšti savo jaunumu—
Mes patys aiškiai net nežinom
Kokiu sutikt tave jausmu.

Jaunystė tavo mus svaigina,
Kaip saulės žavi spindulys,
Ir jausmas tas, lyg meilė grynas,
Bet tai ne meilės svaigulys.

Kostas Korsakas.

KNYGŲ APŽVALGA

NOVELĖ APIE AMERIKOS REVOLIUCIJĄ IR JOSIOS VADĄ

"The Unvanquished" by Howard Fast, 1942, pp. 316.

Amerikos istorija kupina tokių sąjudžių, kurie tebelaukia gabios plunksnos atvaizdavimui grožinėje literatūroje. Mūsų šalyje istorinė novelė tebėra didžiausia retenybė. Štai kodėl tokios novelės pasirodymas neprašina be plataus atsiliepimo spaudoje. Howard Fast yra pamėgęs savo kūrybai semtis medžiagos iš Amerikos istorijos. Susižavėjęs jis yra Amerikos praeitimi, jos sunkiais ir vingiuotais keliais, jos audringais sąjudžiais, jos vadais ir jos didvyriais. Jis parašė novelę "Citizen Tom Paine," kurioje bandė nušviesti plačiajai visuomenei to didžiojo kovotojo ir propagandisto vaidmenį Amerikos revoliucijoje. Jis sukūrė veikalą "Freedom Road," kuriame stengėsi išblaškyti melus apie juodvėdžius (negrus) rekonstrukcijos laikotarpyje po Civilinio Karo.

Savo veikalui "The Unvanquished" ("Nugalėtasis") Howard Fast pasirinko objektu Jurgį Washingtoną, Amerikos "tėvą." Bet kadangi visi jo išgyvenimai negalėtų sutilti į vienos novelės rėmus, tai Fast apsiribojo tik vienu dideliu Washingtono aktu, būtent, Amerikos armijos ir jos garbės išgelbėjimu pradžioje Amerikos revoliucijos. Ta armija buvo sumušta Brooklyne, pergrūsta per East River, supliekta New Yorke ir pervaryta per Hudsoną, nuvaryta iki Delaware upės ir permesta per ją. Ji buvo alkana ir apdriskus, jos eilės išretėjusios žuvusiais kovoje ir dezertyrais. Vienok ji, po tokios tragiškos ir baisios kelionės, po tiek pralaimėjimų ir nusivylimų, Washingtono vadovybėje, persikėlė atgal per Delaware upę, sugrįžo į Trentoną, supliekė anglus ir vokiečius ir pakilo naujam gyvenimui ir laimėjimui prieš daug "gudresnį" ir galingesnį priešą!

Fasto nupiešti vaizdai iš tų mūšių ir pralaimėjimų, iš beviltiškumo ir desperacijos, iš

kančių ir didvyriškumo, skaitytojo nepaleidžia nuo knygos ir giliai įsmenga joje atmintin.

Bet kaip savo veikale "Citizen Tom Paine," ir šioj knygoje Fast per daug ilgai apsisistoja ir per dažnai sugrįžta prie savo "objekto" klaidų ir silpnybių. Bandydamas padaryti Paine žmogum, kaip jis "buvo," per daug dažnai sugrįždamas prie Paine silpnybės linkui alkoholio, jis Paine mūsų atmintyje paliko beveik nieko nevertu girtuokliu. Taip lygiai jis mums sukūrė Washingtoną be "nugarkaulio," svyruklį, karinių reikalų nežinlį, jokio supratimo apie žmones neturintį. Pavyzdžiui, Fast persto generolą Lee šitaip samprotaujantį apie gen. Washingtoną:

"Valandėlei jis (Lee) buvo pagautas simpatijos dėl to klystančio, kvailo farmerio, kuris niekados negali būti nei vadu, nei kareiviu ir kuris, lėtai galvodamas, gali matyti kokio nors daikto tikslą, bet ne visą daiktą" (p. 181).

Arba, kalbėdamas apie Washingtono santykius su jo armija, Fast persto jį tokioj šviesoj:

"Jeigu jis turėjo kam nors iš savo vyrų (karių) meilės, pagarbos ir respekto, tai tik tiems patiems Marblehead žuvininkams, neatsižvelgiant į visus jų Naujosios Anglijos trūkumus ir visos jų aiškios jam ir jojo rūšies žmonėms paniekos. Jis jiems buvo svetimasis, kaip jie jam buvo svetimi... Jie žinojo, kur jie eina, jų idėjos buvo aiškos; tuo tarpu jo idėjos niekados nebuvo nusistovėjusios, aiškos, ir jis pavydėjo tiems žmonėms, kurie gali tiesiai imtis už darbo su tokiu tikru savo tikslo supratimu. Be to, iki tam tikro laipsnio, jis jų bijojo, žinodamas, kad su penkiais tūkstančiais tokių žmonių, kaip jie, jis galėtų britus sugrūsti atgal į jūras, bet nežinodamas, netgi negalėdamas įsivaizduoti, ką jų penki tūkstančiai darytų, apsidirbę su britais" (p. 191-192).

Tiktai pačioje knygos pabaigoje, darydamas sutrauką ir lyg norėdamas pataisyti su-

kurtąjį Washingtoną skaitytojo vaizduotėje, Fast jį beveik "sudieviną," perstato "viršžmogų." Sako:

"Bet tas žmogus, kuris nusprendė keltis per Delaware kaipo Virginijos farmerys, kaipo lapių medžiotojas, persikėlęs per upę pasidarė kuo nors kitu, žmogum neapsakomo dydžio, žmogum, kuris tūlais požymiais dieviškesnis ir stebuklingesnis už bet kurį kitą žmogų, kada nors vaikštinėjusį ant žemės. Nes jisai tapo, kaip joks kitas žmogus istorijoje, tėvu tautos, kuriai buvo lemta užsipildyti kiekvienos šalies visam pasaulyje pažemintaisiais ir prispaustaisiais..." (p. 313).

Negalima sutikti nė su Fast apibudiniu kolonijų žmonių atsinešimo linkui didžiosios revoliucijos. Kur tik revoliucinė armija žygiavo, visur susidūrė, jeigu tikėti šios knygos autoriui, su beveik visuotina žmonių opozicija. Ar New Yorke, ar New Jersey, visur žmonės slėpėsi nuo revoliucionierių, piktinosi jais. Pavyzdžiui, New Yorko mieste faktinai vargiai buvo toks, kuris jautė kitką, kaip džiaugsmą ir atsikvėpimą, kai britai miestą okupavo..." (p. 138).

Kas, žinoma, yra aiškį netiesa. Revoliucija nebūtų laimėjusi, jei jinai nebūtų išreiškus siekius ir troškimus didelio kiekio Amerikos žmonių ir nebūtų turėjus jų nuosirdaus pritarimo ir karštos paramos. *Sabietis.*

Naktis Duobėje

(Taša nuo 135 pusl.)

"Iškrapštyti" vokiečių iš tolimesnių pozicijų. Visi išlindo iš duobės. Tekėjo saulė. Be paliovos kažkur dar netoliese audė pabūklų salvės. Žygiavo vis nauji karių daliniai.

Ir nors ši naktis duobėje buvo sunki, bemiegė, nors taip arti dar tebetykojo mirties pavojus, bet jie viską pamiršę džiaugėsi šio laisvės ryto grožiu. Krūtinėje taip lengva, ramu, it prasideję kažkokia šventė.

Padangę raižė lėktuvai. Jie skraidė žemai, plikomis akimis buvo galima įžiūrėti penkiakampes žvaigždes. Šie lėktuvai saugojo jau ne tik pėsčių karių iškovotą žemės plotą, jie gynė bei saugojo šių žmonių gyvybę ir gyvenimą.

Mūšio Lauke

Štai paraku oras taip sunkiai pritvinkęs, O naktys žėruoja pašvaistėm gaisrų. Ir žemė nuo minų įdubus, sulinkus Vaitoja sprogimus. Trošku ir aitrau.

Pabūklai įkaitę ugnim plieno taškos, Padangėje nardant lėktuvus girdžiu. Matau, štai, sukepęs ne viens kraujo taškas— Lyg kekė rubinų ant pievų plačių.

Girdžiu aš širdyje ir tėviškės raudą— Tai močios vaitoja netekę sūnų. Jaučiu, verda kraujas ir širdį taip skauda— Vien tavo kančia aš šiandien gyvenu.

Dažnai mums prasiveria žemė po kojų, Granatos milinė mums aižo plienu. Mes einam į priekį pamynę pavojų, Per priešų lavonus, krūvas pelenų.

Mes nešam ant rankų tau, tėviškė, laisvę. Kaip kūdikį močia, per minų laukus. Ne vienas iš mūsų krauju ją palaistė— Jų kapą sesutės papuoš vainiku.

Kol tėviškėj laisvė retėžiais apkalta, Kol priešas dar švaistos aplink mirtimi— Mes nenuleisime ginklo pakelto— Už mirtį—mokėsim tikėtai mirtimi.

V. Audronaša-Suchockis.

Išlaisvinta Lietuva

(Lietuviški sonetai.)

Kur vilniškė skambiaisiais vardais dviem skaitaveidė

Į galingąją Nemuno metasi srovė,— Senas bokštas apgriuvęs sargybiniu stovi Riboje tų kovų, kur pro amžius čia aidai.

O aplink, paupiais ir kalvom išsiplėtęs, Dunkso Kaunas, kurs, guli lyg slenkstis Skersai kelio tai bangai nuo amžių kur ritos Pro mūs žemę Rytų aukso erdvei užlieti.

Išsiliejusios bangos tos manė šį kartą Pasilikti jau čia ir Rytuos įstvirtinti. Bet Rytai pasipurtė, paskelbdami mirtį.

Tiem, kas mirtį išdriso jiems nešt ir vergiją. Kaip puta kruvina, drumstos bangos atsiliejo. Laisvei vėl prasivėrė seni Kauno vartai.

Liudas Gira.

Dabar Minime Jubiliejinę Susivienijimo 15 Metų Sukaktį

Lietuvių Darbininkų Susivienijimas susiorganizavo 1930 metais. Šiemet jis mini 15 metų sukaktį ir veda jubiliejinį vajų prirašymui juodaugiausia naujų narių. Jeigu jus ar jūsų šeimos kuris nors nepriguli prie LDS, tai dabar gera proga prisirašyti. Žemiaus paduoti daviniai parodo, kiek naudos LDS nariai iš savo organizacijos turi ir kaip finansiniai LDS stovi:

Per 15 metų LDS išmokėjo pašalpomis ir pomirtinėmis apie \$600,000. Tai gausi parama LDS nariams ir jų pašalpgaviams.

Per 15 metų LDS turtas užaugo iki \$600,000. Narių apdrauda užtikrinta 144%. Tai tvirčiausia lietuvių fraternalė organizacija.

Per 15 metų LDS užaugo iki 8,725 narių skaičiaus. Tai smarkiausiai auganti lietuvių fraternalė organizacija.

Per 15 metų LDS pasiryžusiai kovojo prieš reakciją ir fašizmą. Šiuo metu apie tūkstantis LDS narių randasi karinėj tarnyboj.

LDS turi investavęs į karo bonus \$360,000—daugiau pusės viso LDS turto.

LDS nupirko du bombanešius, kurie užvardyti: ASSOCIATION OF LITHUANIAN WORKERS ir LITHUANICA'S DASHING STAR.

LDS turi savo kuopas visose žymesniosiose lietuvių kolonijose. Mūsų kuopos taipgi atlieka daug visuomeninio ir kultūrinio darbo.

LDS šiuo metu priima naujus narius be jokios įstojo mokesties. Tai gera proga dabar įsirašyti.

Lietuvių Darbininkų Susivienijimas

419 Lorimer Street
Brooklyn, 6, N. Y.

